Ушбу сонда:

2 ҚАРЗ ЮКИ

3 БОШЛИҚ БЕХАБАР ЭМИШ...

4 ОҚИБАТЛИ БЎЛИНГ, ОДАМЛАР!

РОСТ ВА ЁЛҒОН

Адолат ҳар ишда ҳамроҳимиз ва дастуримиз бўлсин!

ИНСОН ва ҚОНУН

№ 26 (432)
2005 йил
19 июл
сешанба

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ АДЛИЯ ВАЗИРЛИГИНИНГ ҲУҚУҚИЙ ГАЗЕТАСИ

Сотувда эркин нархда

MEZON:

Жамғариб бориладиган пенсия тизимида иштирок этувчи фуқаролар пенсия тўловлари олувчи сифатида жамғариб бориладиган пенсия тўловларини қонун ҳужжатларига мувофиқ давлат пенсиясини олиш ҳуқуқи юзага келган тақдирда олиш ҳуқуқига эга.

«ФУҚАРОЛАРНИНГ ЖАМҒАРИБ БОРИЛАДИГАН ПЕНСИЯ ТАЪМИНОТИ ТЎҒРИСИДА»ГИ ҚОНУН, 16-МОДДА.

ЯРАТУВЧИЛИК ВА БУНЁДКОРЛИККА РАҒБАТ

Хусусий тармоқни ривожлантиришга бўлган эътибор самараси ўлароқ, мамлакатимиз иқтисодиётида унинг ўрни ва улуши тобора кенгайиб бормоқда. Бугунги кунда тадбиркорлик субъектларининг сони 280 мингдан ошгани фикримизни тасдиқлайди.

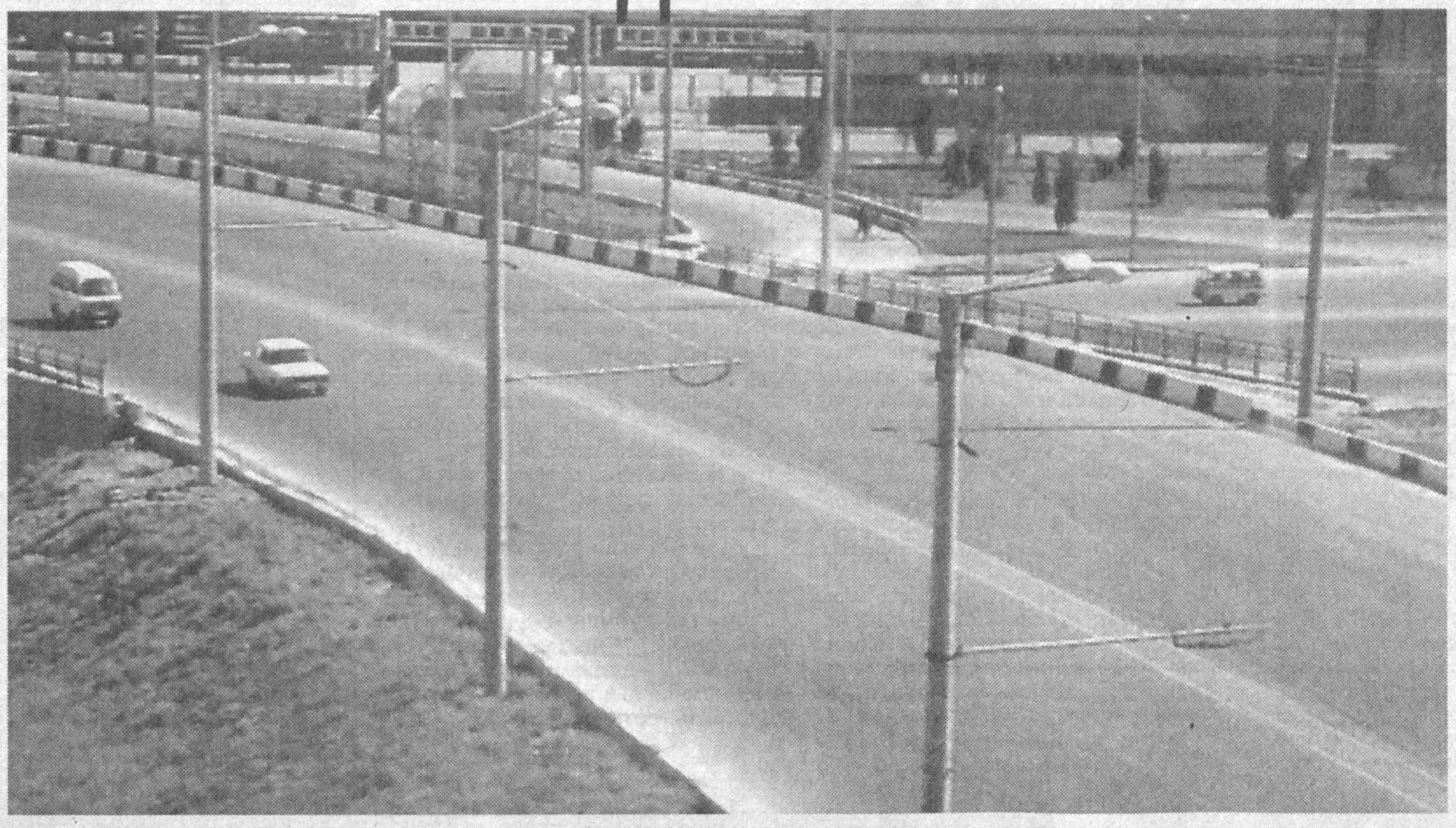

Давлатимиз раҳбари Ислом Каримов Олий Мажлис Қонунчилик палатаси ва Сенатининг қўшма мажлисидаги маърузасида иқтисодий ислоҳотларни амалга оширишнинг энг муҳим устувор вазифаларидан бири — бу кичик бизнес ва фермерликни ривожлантириш борасидаги ишларни чуқурлаштириш ва кўламини кенгайтириш зарурлигини таъкидлаган эди.

Президентимизнинг шу йил 20 июнда эълон қилинган **«Микрофирмалар ва кичик корхоналарни ривожлантиришни рағбатлантириш борасида қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида»**ги Фармони бу борада янада катта имкониятлар яратади.

— Мамлакатимизда микрофирма ва кичик корхоналар, яъни кичик бизнесга алоҳида аҳамият берилаётгани бежиз эмас, — дейди Давлат солиқ қўмитаси масъул ходими Одилхўжа НАБИЕВ. — Бунинг боиси шундаки, бу тизим бозор иқтисодиёти шароитида муҳим ўрин тутади. Жамиятимизда мулк шаклининг ўзгариши, хусусий бизнеснинг ривожи ишлаб чиқариш ва ишлаб чиқариш муносабатларини ташкил этишнинг, меҳнатга муносабатнинг тамомила янгича тамойиллари амал қилишига замин яратди.

Мамлакатимиз аҳолисининг асосий қисми йирик корхоналар қуриш имконияти бўлмаган қишлоқ жойларда ва кичик шаҳарларда истиқомат қилишини инобатга оладиган бўлсак, ўз-ўзидан хусусий тармоқни ҳар томонлама ривожлантириш ва рағбатлантириш юртимизда нақадар зарур эканлигини англаб етиш қийин эмас.

Шу боис ҳам, истиқлолнинг дастлабки йиллариданоқ, бу тармоққа алоҳида эътибор берилди. Хусусий тадбиркорликни ривожлантиришга қаратилган қонунчилик асослари яратилди.

Кичик бизнес субъектлари учун солиқларни ҳисоблаш ва тўлаш тартиби соддалаштирилди. Уларнинг зиммасидаги солиқ юки сезиларли даражада енгиллаштирилди. Солиқ тизимини танлаш ҳуқуқи микрофирмалар ва кичик корхоналарнинг ўзига ихтиёрий асосда тақдим этилиши тартиби белгиланди. Натижада йилдан-йилга уларнинг мамлакат ялпи ички маҳсулотидаги улуши ўсиб бормоқда.

(Давоми учинчи бетда)

Bugunning gapi

НОН ИСИДА ҲАЁТ МУЖАССАМ

Бир дона буғдой бир ҳовуч донга айланади. Бир ҳовуч дон бутун бир хирмонни ташкил этади.

Бу — ўз-ўзидан бўладими?

Халқимиз, Яратганнинг ўзи қут берсин, барака берсин, деб ният қилади. Яхши ният билан қадалган уруғ бу йил шундай ҳосил бердики, хирмонимиз ҳар қачонгидан баракали бўлди.

Қаранг, давлатга 2 миллион 500 минг тоннадан ошиқ дон топширилди. Ялпи хирмонимиз эса эрта-индин 5 миллион тоннага етади.

Агар халқимизнинг меҳнати ҳалол, нияти холис ва насибаси баланд бўлмаганида, шундай қут-барака берармиди бизга, деб ўйлайман. Таъсирланаман. Шу нотинч замонда ризқимиз улуғ, насибамиз бутун бўлишининг ўзи бир саодат эмасми?

Жиззахлик бир кекса онахон, бир вақтлар, очарчилик йилларини эслаб, шундай ҳасрат қилган эди: ***"Қаттиқ очарчилик бўлиб, одамлар тутдай тўкилди. Аҳвол шу даражага етиб бордики, бутун бир қишлоқда ўликларни кўмишга ярайдиган бир одам қолмади. Акам, чўпдек озиб кетган, беш-ўн мурдани зўрға эшак аравага ортиб, кўмгани олиб кетяпти. Бир ориқ ит бориб, ўликлардан бирининг оёғига ёпишди. Акам, аранг, қўй, дейди, лекин итни ҳайдашга ҳоли йўқ. Ўликни тортиб олишга эса итнинг мажоли етмайди. Шундай кунларни ҳам кўрганмиз, болам".***

Бу воқеа тахминан ўтган асрнинг бошларида рўй берган. Ўша даврда бир тўғрам нонга зор бўлиб, очдан ўлиб кетганлар қанча!

Ўзбекистон Қаҳрамони Эркин Воҳидов шундай дейди:

- Азизим, солланиб турган бошоқларга, силкиниб турган буғдойзорга менинг кўзим билан қаранг. Саккизга тўлмаган ёшингизда, қиш изғиринида, тонг қоронғусида уйғониб ширин уйқу ва иссиқ кўрпани ташлаб, гузарда нонга навбатда турганмисиз? Навбатингиз етганда дўкон ёпилиб, кўзингиз тўла ёш билан уйга қуруқ қайтганмисиз? "Заборная карточка»га бериладиган бир парча "ржаной" (ўзбекча талаффузда "аржиной") нон мазаси оғзингизда қолганми?

Муҳтожлик шундай жароҳат эканки, ўзи битиб кетса ҳам изи умрбод қоларкан. Орадан шунча йиллар ўтса ҳам, кунимиз, шукрларки, ёлғиз ноннинг ўзига қолмаган бўлса ҳам, ҳали-ҳамон тандирдан узилган нонни ҳидласам, ичимдан хўрсиниқ келади. Нон иси менга ҳаёт иси, тириклик иси, жон иси бўлиб туюлади.

Севимли шоиримиз айтганидек, нон исида бутун бошли ҳаёт мужассам.

Шу маънода, ҳар қанча шукр қилсак арзийди. Ахир, куни кеча, истиқлолга чиққан йилларда ғалла масаласида ўзгаларга қарам эмасмидик? "Очарчилик бўлар экан!" деган шов-шувлар юрагимизга ваҳм солганига атиги ўн йилдан ошди, холос. Бугун эса кўнглимиз тўқ, ўзимизнинг донимиз, беминнат нонимиз бор ва у ҳаммамизга етиб ортади.

Бу йилги улкан хирмон халқимиз ўз қўли билан ўз тақдирини, ризқрўзини яратиш борасида нечоғлик собитқадам эканини кўрсатиб қолмай, нечоғлик оққўнгил, меҳнаткаш ва мушфиқ эканини, халифалик ўрнатамиз деб Андижонда қон тўккан тажовузкорлар эса табиатан бу халққа мутлақо ёт эканини ўзида намоён этади.

Ҳатто Андижон вилоятининг ўзида ҳам бу йил янада салмоқли хирмон уюлгани ва улар пешқадамлар қаторида бораётгани мана шу фикрнинг яна бир тасдиғи эмасми!

"Қишлоқ хўжалигида амалга оширилаётган кенг кўламли ислоҳотлар, ушбу соҳанинг таянч устуни бўлмиш фермерлик ҳаракатига катта йўл очиб берилаётгани, энг муҳими, деҳқонларнинг ерга, ҳаётга бўлган муносабати тубдан ўзгариб, ўз меҳнатидан манфаатдорлиги ортиб бораётгани биз эришаётган салмоқли ютуқларнинг асосий омили бўлмоқда", — дейди Президентимиз.

Албатта, бу ишларни амалга ошириш учун аввало тинчлик, барқарорлик ва осойишталик, шу билан бирга, қатъий ишонч, ғайрат ва шижоат, интилиш бўлиши керак.

Бундай гўзал фазилатлар халқимиз табиатида мужассам, Ўзбекистонимиз тинч, қишлоқ хўжалиги соҳасида чуқур таркибий ўзгаришлар амалга оширилмоқда.

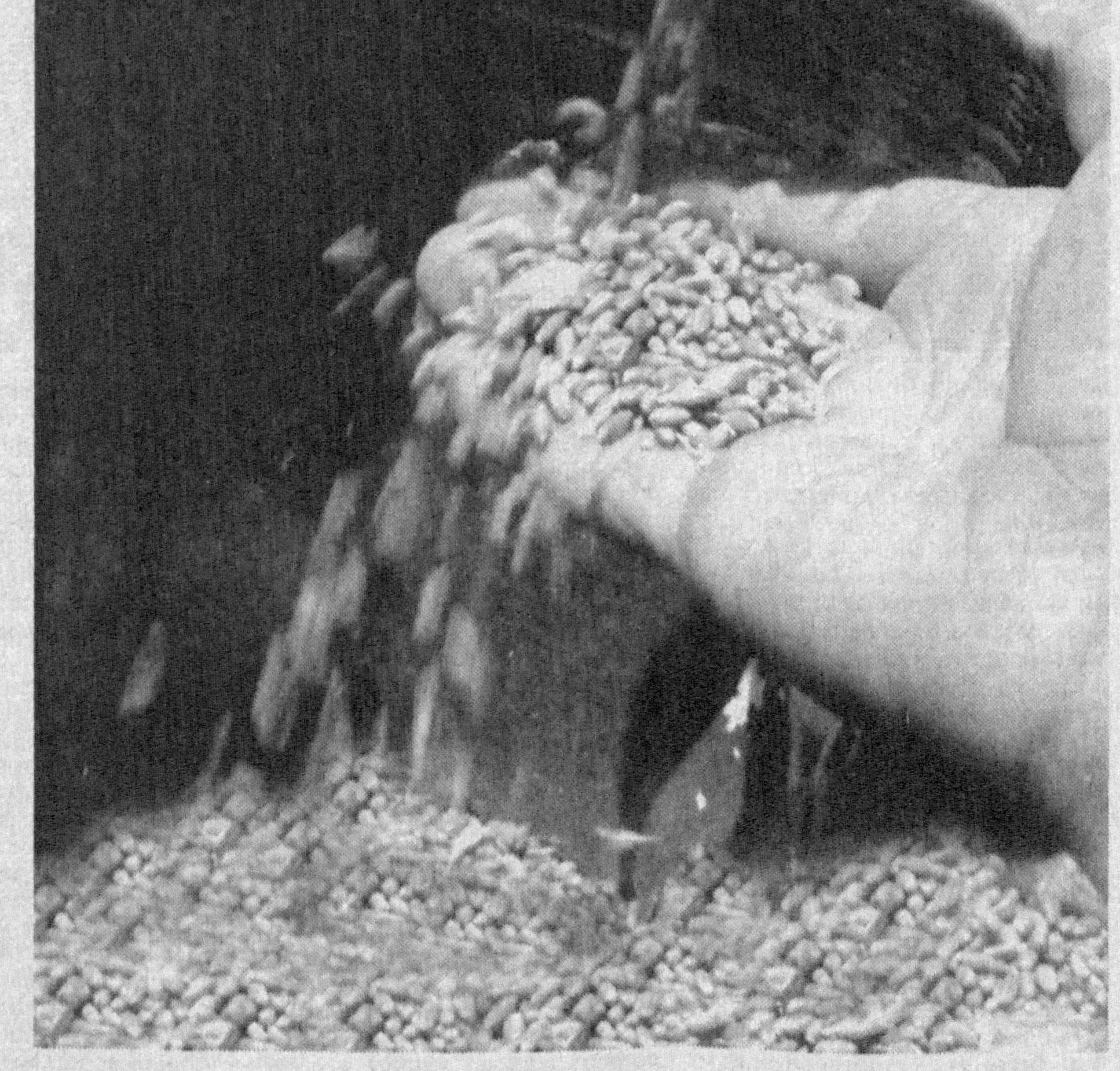

Маълумки, қишлоқ хўжалиги мамлакатимиз иқтисодиётининг ўзагини ташкил этади. Нега деганда, аҳолининг 62 фоиздан ортиғи қишлоқ жойларда яшайди. Аксарият кўпчиликнинг тақдири, келажаги ва турмуш даражаси тўғридан-тўғри мана шу тармоқдаги ўзгаришлар билан бевосита боғлиқ.

Ҳозир бу тармоқда ялпи ички маҳсулотнинг 30 фоиздан ортиғи яратилмоқда. Кундалик эҳтиёж талаб қиладиган истеъмол молларининг учдан икки қисми қишлоқ хўжалиги хом-ашёсидан тайёрланади. Ёки бўлмаса, фаолият кўрсатаётган саноат корхоналарининг ярмидан кўпи тўғридан-тўғри қишлоқ хўжалигига алоқадордир.

Шу боис бу соҳа ривожи учун мустаҳкам замин яратилди, аграр муносабатларнинг мутлақо янги шаклларини жорий этиш юзасидан тизимли ишлар амалга оширилди. Ва қишлоқ хўжалиги корхоналарига бозор муносабатларига асосланган янги хизмат кўрсатувчи инфратузилма шакллана бошлади. Деҳқон ернинг, ўзи етиштирган маҳсулотнинг ҳақиқий эгасига айланди.

Дон мустақиллигининг қўлга киритилиши — давлатимиз раҳбари бошчилигида олиб борилаётган ушбу ислоҳотларнинг ёрқин самараси, десак, асло хато бўлмайди.

Ўзбекистон мустақилликка эришган тўқсонинчи йилларнинг бошида эндигина оёққа тураётган давлатимиз олдида жуда кўп муаммолар кўндаланг бўлиб турган. Шу масалаларнинг энг муҳими – аҳолини озиқ-овқат маҳсулотлари билан узлуксиз таъминлашдан иборат эди. Ўз вақтида собиқ иттифоқнинг пахта базасига айланиб қолган Ўзбекистонга асосий турдаги озиқ-овқат маҳсулотлари бошқа республикалардан олиб келинарди. Шу маънода, қишлоқ хўжалик маҳсулотларининг асосий турларини ўзимизда етиштириш ва бу маҳсулотлар бўйича бошқа мамлакатларга қарам бўлиб қолмаслик нафақат иқтисодий, балки сиёсий мустақилликни ҳам таъминловчи муҳим омиллардан бири эди.

(Давоми иккинчи бетда)

Munosabat

Катталиги жиҳатидан Ўзбекистонда учинчи шаҳар — Андижон, Бобурнинг ватани, денгиз сатҳидан 450 метр баландликда жойлашган бўлиб, бугунги кунда айрим сабабларга кўра бутун дунёга танилди. Фожиали ҳодиса рўй берган 2005 йил 12 майдан 13 майга ўтар кечаси Фарғона водийсининг гавҳари бўлмиш бу шаҳарда қон тўкилди: ўқ товушлари шаҳар аҳлининг тинчини бузди. Мазкур фожиали воқеаларни жаҳон оммавий ахборот воситалари турлича ёритди, журналистлар ва сиёсатчилар уни ўз нуқтаи назарларида туриб талқин қилишди.

ИККИ ОЙ ЎТИБ...

Ҳиндистонлик журналист Алок Шекхарнинг Андижондан репортажи

Ойни этак билан ёпиб бўлмайди, дейишади. Эртами ёки кечми ҳақиқат аён бўлиши муқаррар. Шу боис, 19 нафар хорижлик журналист ва саккиз мамлакатдан 11 нафар дипломат Ўзбекистон ҳукумати таклифи билан сабаблари ойдинлаша бошлаган бу ҳодисалар ҳақида бирламчи манбадан маълумот олиш учун фожиа рўй берган жойда бўлишди. Журналистлар ва дипломатларга учрашув аввалида вилоят ҳокимлигида намойиш этилган фожиали воқеалар ҳақидаги юракларни зир титратган видеофильм кўп – нарсани ойдинлаштирди.

Бугун Андижон воқеалари содир этилганига икки ой тўлди. Бироқ ўз жигарбандларидан айрилган ота-оналарнинг кўзларини ҳамон ёш тарк этгани йўқ. Атиги икки йил бурун турмуш қурган аёл бугун бева. Укасига олий маълумот олиб, давлат хизматига жойлашишга ёрдамлашиб юрган ака террорчилар билан олишувда жигарбандидан айрилди. Ватан хизматига бел боғлаган ёшгина ҳарбий хизматчи ҳаётдан эрта кетди. Бир сўз билан айтганда, ғам ва алам ҳар бир хонадонга бош суқди, ҳамма ўзига ўзи бу ёнғиндан ким ютди-ю, ким ютқазди, деган саволни беради. Зеро, қурбонлар ўрнини ҳеч нима билан тўлдириб бўлмайди.

Камина фожиали воқеалар жойида бўлиш имкониятига эга бўлдим, оддий одамлар — воқеалар гувоҳлари билан учрашдим, ўз постларида ҳалок бўлган давлат хизматчиларининг қариндошлари, давлат идоралари вакиллари, Қирғизистондан қайтиб келган одамлар билан суҳбатлашдим. Бозорни ҳам қўшиб ҳисоблаганда жами 11 жойда бўлдим ва шаҳар ҳамда унинг атрофидаги бугунги вазият билан танишдим. Қуйида ана шу сафар ҳақидаги, сиёсатдан холи, ростгўй ҳисобот келтирилаётир.

Одатда, сайр эрта саҳардан бошланади. Бу сафар ҳам шундай бўлди. Мен Андижон шаҳридаги Нақшбандий кўчасидаман. Айни шу жойда террорчилар гуруҳи қурол-яроғ ўғирлаган. Бу бино ИИВ Андижон бўлими патрул-пости хизматига тегишли. Ўша ҳужум чоғида 5 нафар милиция ходими ўлдирилган эди. Навбатчи Анвар Аҳмедов менга ҳужумда 50-60 нафар террорчи иштирок этганини айтди. Батальоннинг янги тайинланган командири Шуҳрат Муҳаммадалиев кўзларида ёш билан менга ҳалок бўлган ҳамкасбларидан беш нафарининг фотосуратини кўрсатади. Кейин гўё ҳалок бўлганларнинг айби нима эди, деб сўрамоқчидек, беихтиёр жимиб қолади. Талончилик ва қонли жангдан сўнг террорчилар гуруҳи иккига бўлиниб ҳарбий қисмга ҳужум уюштиради. Милиция бўлими, ҳарбий қисм ва қамоқхона бир-бирига яқин, бир-икки километр масофада жойлашган.

Ҳарбий қисм Эргаш Ашуров кўчасида жойлашган. Менинг суҳбатдошларим — капитан Ботиржон Сотволдиев ва майор Илҳомжон Рашидов — ўша машъум кечанинг, яъни террорчилар гуруҳи 45605-ҳарбий қисм ичкарисига бостириб киришгани, отишмалардан сўнг 7-хонадан қуролларни ўғирлашганининг гувоҳи. Андижон шаҳар ҳокимининг айтишича, ҳужум уюштирган гуруҳнинг бир қисми четдан келган террорчилар бўлган.

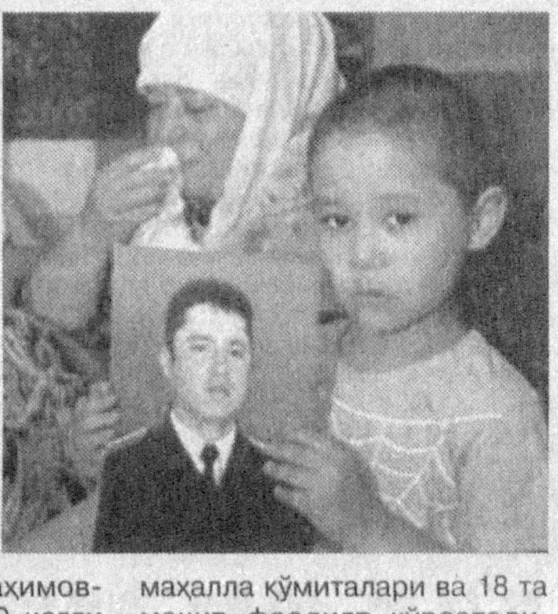

Босқинчилик ҳужумидан сўнг террорчилар гуруҳи қамоқхонага ташланишади. Қамоқхона бошлиғи ўринбосари подполковник Раҳимовнинг айтишича, 50-60 чоғли террорчилар қамоқхона ҳудудига бостириб киришган ва қуроллардан тартибсиз ўт очган. Кейин гуруҳ икки қисмга бўлинган. Бир қисми ҳибсхоналардан аёлларни, бошқаси эркакларни бўшатган. Ҳужум қилганларнинг етакчиларидан бири: "Ҳаммаларинг чиқиб қочинглар, бўлмаса отиб ташлаймиз", — деб қичқирган. Оқибатда бу ерда жазо муддатини ўтаётган 737 нафар маҳбусдан 527 нафари тўрт томонга қараб қочади. Улар ҳалок бўлган хизматчилар жасадини босиб ўтиб ваҳимага тушиб қочишади. Бу қочқинларнинг айримлари, хусусан, Суннатилла Шарипов, Игор Мисков, Акмалжон Солижонов, Павел Сиржанов, Игор Ким кабилар қайтиб келишган, мен улар билан суҳбатлашдим. Уларнинг берган кўрсатмалари деярли бир хил. Маҳбус Адҳам Тожибоев: "Уларнинг олдиндан тайёрланган режа бўйича ҳаракат қилишгани очиқ-ойдин кўриниб турган эди", - дейди.

Шундан сўнг террорчилар вилоят маъмурияти биноси томон йўл олади, унинг бир қисми автомашина ва юк машиналарида Миллий хавфсизлик хизмати вилоят бўлими биносига ҳужум қилишади. Тўқнашув чоғида улар 1955 йили қурилган Бобур номидаги театр биносига, ундан унча узоқ бўлмаган яна бошқа бир театр биносига, шунингдек, вилоят маъмурияти биносига ўт қўйишади.

Андижонга сафарим давомида мен Қирғизистондан қайтиб келган кишилар билан ҳам учрашдим. Улар орасида 1987 йилда туғилган Давлат Алимов, 1958 йилда туғилган Дамин Азимов бор эди. Давлат қўл урган қилмишидан афсусланиб гапирди ва энди айбини ювиш учун Ватанга хизмат қилишга тайёр эканини, ўқишни тугатиб армия хизматига отланишини айтди. Мен Рустам Турсунов, Фарид Усмонов ва Аҳмат Қодиржоновлар билан ҳам суҳбатлашдим. Воқеа рўй берган жойни кўриб, маҳаллалар қўмиталарида бўлиб, оддий одамлар билан гаплашгач, маҳаллий маъмурият вакиллари билан ҳам суҳбатлашдим.

Андижон вилояти ҳокими гапни узоқдан бошлади. Вилоят аҳолисининг ва бу ерда яшаб келаётган миллатлар сони ҳақидаги статистик маълумотларни келтирди. Андижон вилоятида 102 миллатга мансуб 2346000 нафар киши яшайди. Шундан 88 фоизи ўзбеклар. Вилоятда 96 та қўшма корхона, 833 та маҳалла қўмиталари ва 18 та мачит фаолият кўрсатади. Менинг барча саволларимга қониқарли жавоб берилди. Прокурор Баҳодир Деҳқонов эса аниқ фактларни келтириб, бу фожиали воқеаларда 187 киши ҳалок бўлганини, шулардан 94 нафари террорчилар эканини айтди. 334 дона ўқотар қурол ўғирланган. 29 кишига қидирув эълон қилинган. Улардан 12 нафари Қирғизистонда паноҳ топган. Бу воқеаларнинг ташкилотчилари Туркистон ислом ҳаракати, Ҳизбут-таҳрир ва акромийлар оқимига мансуб кимсалар.

Видеофильм террорчилар томонидан суратга олинган бўлиб, аниқ вақт доирасида рўй берган ҳаққоний ҳодисаларни акс эттирган. Фильм кадрлари Ғарб оммавий ахборот воситаларида айтилаётган барча айбларни тўлиқ инкор этади, уларда биз террорчилар томонидан милиционерларнинг калтакланиши, театрларнинг ёқиб юборилгани, "Аллоҳи Акбар" деган ҳайқириқлар остида куч билан қўлга киритилган қуролларнинг намойиш этилганини кўрамиз. Шунингдек, маҳаллий маъмурият вакилларининг калтакланиши, портловчи қуролларнинг тайёрланиш жараёнлари ва бошқалар ҳам тасвирга туширилган. Шу нарса аниқки, бу фильм — айрим ғарб давлатларининг бўҳтонларига қарши салмоқли далил экани тайин. Видеофильм Андижон воқеалари тасодиф эмаслигини, балки олдиндан пухта тайёргарлик кўрилганини далиллайди. Бу воқеаларнинг ижрочилари пухта тайёргарликдан ўтган террорчилар бўлишган. Айни ҳақиқат эса, Ўзбекистон шаънига хорижда уюштирилаётган айбловлар тагида ҳеч қандай асос йўқлигини тасдиқлайди. Баъзи ғарб давлатлари энди ҳавойи даъволардан воз кечиб, реал фактлар билан танишиши лозим.

Бугун Андижонда ҳаёт изга тушган. Бозорлар, дўконлар, идоралар одатдаги тартибда ишлаб турибди. Буни шаҳарни ҳеч қандай қўриқчиларсиз айланишган ва ҳамсуҳбатларни бориб кўришмоқчи бўлган жойларни ўзлари танлашган саккиз мамлакат дипломатлари ҳам тасдиқлайди. Наҳотки, баъзи ғарб давлатлари 2001 йилги хатони такрорлашни истаса? Нима учун улар бугунги кунда Марказий Осиё хавфсизлигига таҳдид солаётган куч эртага ўзларининг гирибонидан олиши мумкинлигини тушунишни хоҳламайди?! Лондонда рўй берган ҳодисалар шундан дарак бермаяптими, ахир?!.

Манба: «Центр-Азия»

Bugunning gapi

НОН ИСИДА ҲАЁТ МУЖАССАМ

(Давоми. Боши биринчи бетда)

Мустақиллигимизнинг дастлабки йилларида очарчилик хавфи таҳдид солиб турганини ҳеч кимга сир эмас. Ўшанда кундалик эҳтиёж учун зарур бўлган ғалланинг 80 фоизи наинки қўшни давлатлардан, ҳатто океан оша олис Канададан сотиб олиб келинган. Иқтисодий танглик ҳукм сурган ўша оғир ва мураккаб даврда ёш давлатимиз учун бу нечоғлик қимматга тушганини тасаввур этиш қийин эмас, албатта.

Ўзбекистон Евро-Осиё материгининг қоқ ўртасида жойлашган, денгиз транспорти йўқ, бу эса четдан маҳсулот олиб келишда қўшимча харажатлар талаб қилади.

"Ёдингизда бўлса, мустақиллигимизнинг биринчи йилларида мамлакатимиз аҳолисини дон маҳсулотлари билан таъминлаш, одамларга оддий нон етказиб бериш катта муаммога айланган эди, — дейди Президент Ислом Каримов. — **Энди очиқ айтаверсак бўлади, ўша оғир кунларда очарчилик хавфи ҳам йўқ эмас эди. Бунга йўл қўймаслик учун қандай чора-тадбирлар кўрганимизни, қаерлардан ғалла олиб келганимизни, бу йўлда тортган машаққатларимизни билган билади, билмаган билмайди.**

Шундай ўта мураккаб, хавфли вазиятни чуқур англаган ҳолда, сиёсий мустақилликни иқтисодий мустақиллик билан мустаҳкамлаш, бировга қарам бўлмаслик мақсадида биз ғалла мустақиллигига эришишни энг устувор вазифа қилиб қўйдик. Бу масалани, бу муаммони ечиш биз учун ҳақиқатан ҳам ҳаёт-мамотимизни ҳал қилувчи даражага кўтарилди".

Шундан келиб чиқиб, Юртбошимиз ғалла мустақиллигини таъминлашга қаратилган Миллий дастур ишлаб чиқди, шу асосда кенг кўламли ишлар бошланди.

Агар 1991 йили республикамизда атиги 610 минг тонна буғдой етиштирилган бўлса, ҳозир ҳар йили 5 миллион тоннадан ортиқ сара дон йиғиштириб олинмоқда. Ўтган вақт ичида ҳосилдорлик 4,5 баробар ошгани ҳам қувонарли, албатта.

Ўтган йиллар давомида мамлакатимиз ғалла мустақиллигига эришиш билан чекланиб қолмай, дунёдаги дон экспорт қиладиган давлатлар қаторидан мустаҳкам ўрин олди. Мана шу жараён замонавий серунум дастгоҳлар ўрнатилган янги тегирмонлар, янги нон комбинатлари барпо этилиши, эски корхоналарни янгилаш ҳисобига минглаб янги иш ўринлари очилиши, мухтасар айтганда, элеватор, ун тортиш ҳамда нон саноатлари ривожланишига мустаҳкам замин яратди.

Яна рақамларга мурожаат қилайлик. 1991 йилда четдан харид қилинган маҳсулотларнинг қарийб 74 фоизини озиқ-овқат маҳсулотлари (шу жумладан, дон) ташкил этган, асбоб-ускуналар эса атиги 0,1 фоиздан иборат бўлган. 2004 йилга келиб, импорт таркибида озиқ-овқат маҳсулотларининг улуши атиги 6,8 фоизни, замонавий технологик асбоб-ускуналар эса 46 фоизни ташкил қилди.

Бу, ўз вақтида четдан дон харид қилишга ажратилган валюта эндиликда ўта зарур бошқа соҳаларга сарфланмоқда, деган гапдир. Мана шу ҳисобдан саноат корхоналаримиз учун замонавий асбоб-ускуналар, мактаб, коллежлар учун компьютер ва бошқа ўқув қуроллари харид этилмоқда.

Айтиш керакки, ўтган вақт ичида бошоқли дон экинлари уруғчилиги ва селекцияси, уларни навлар бўйича жойлаштириш борасида ҳам ўзига хос тажриба мактаби юзага келди.

Эндиликда ҳар бир минтақада бошоқли дон экинларининг тезпишар, серҳосил, касалликка чидамли, айниқса, лалмикор ҳамда суғориладиган ерларга мослашган сара навлари яратилмоқда, бу борадаги тадқиқотлар йилдан-йилга такомиллашиб бормоқда. Янги навларни ҳар бир минтақанинг тупроқ-иқлим шароитини инобатга олган ҳолда, оқилона жойлаштириш табиийки, амалий самара бермоқда.

Мадомики, гап ғаллачиликдаги ютуқларимиз ҳақида экан, айтиш керакки, бу йилги хирмоннинг яна бир ўзига хос хусусияти бор. Ялпи ҳосилнинг 70 фоиздан ортиғини фермер хўжаликлари етиштириб берди.

Бу рақам янги замон маҳсули бўлган янги хўжаликлар қандай равнақ топаётганини, биринчи навбатда эса, уларга бўлган чексиз эътиборни ўзида намоён этади.

Ҳақиқатан ҳам, 2003 йил 24 мартида қабул қилинган **"Қишлоқ хўжалигида ислоҳотларни чуқурлаштиришнинг энг муҳим йўналишлари тўғрисида"**ги Президент Фармони қишлоқ хўжалигида олиб борилаётган ислоҳотларни янада чуқурлаштириш, унинг бошқарув тизимини бозор тамойилларига мос равишда такомиллаштириш борасида янги бир босқични бошлаб берди. Қишлоқ хўжалиги маҳсулоти ишлаб чиқарувчи асосий субъектга айланиб бораётган фермер хўжаликларининг кенг қанот ёзиши, давлатимиз сиёсатининг устувор йўналишига айланди. Биз мана шу эътиборнинг амалий натижаларини бугун ҳаётнинг ўзида яққол кўриб турибмиз.

Ёши ўтиб қолган, ҳамон воқеликка эскича қарайдиган айрим олимлар ҳосилдорликнинг бугунги юксак кўрсаткичларига шубҳа билан қарашади. Бу – табиий, албатта. Чунки шўро тузуми даврида Ўзбекистон шароитида ҳар гектар ердан 50-60 центнердан бошоқли дон ҳосили олиш мумкин эканини ақлга сиғдириб бўлмасди. Нимага деганда, буғдой асосан лалмикор ерларда етиштирилган, шу боис ҳосилдорлик жуда паст бўлган. Масалан, 1970 йили бу кўрсаткич ҳар гектар ерга нисбатан атиги 8,5 центнерни ташкил этган, холос. Мустақиллик даврида эса ғалла экиш учун суғориладиган ерлар ажратила бошланди. 1995 йили ғаллазорлар жами экин экиладиган майдоннинг 40 фоизини ташкил этди, ўша йили ҳосилдорлик 42 центнергача кўтарилди. Бугун эса ишнинг кўзини биладиган фермерлар ҳар гектар ердан 100 центнергача ҳосил олмоқда. Ва бу – табиий ҳолга айланиб бормоқда.

Албатта, бунинг замирида ғаллачиликка беқиёс эътибор, узлуксиз изланишлар ва машаққатли меҳнат, янги навлар, она ерга меҳр-муҳаббат мужассамдир. Ахир, биз мана шу фермер хўжаликлари ўрнида аввал колхоз ва совхозлар бўлганини, улар 15-20 центнер атрофида пахта етиштириб, иқтисодий зарар кўриб келганини инкор эта олмаймиз-ку!

Ҳозир юртимизда 116 мингдан ортиқ фермер хўжаликлари фаолият кўрсатмоқда. Фақатгина 2005 йилнинг ўтган даврида 446 та зарар кўриб ишлаётган ширкат хўжаликлари негизида 23 мингдан ортиқ фермер хўжаликлари ташкил топди. Уларга жами 3,5 миллион гектардан ортиқ ер майдонлари узоқ муддатга ижарага берилган.

Тугатилган ширкат хўжаликлари ўрнида 257 та мини-банк, 292 та ёқилғи-мойлаш пункти, 158 та минерал ўғит ва химиявий қайта ишлаш инвентарлари сотиш шоҳобчаси, 389 та муқобил МТП ва бошқа қатор фермерларга хизмат кўрсатиш тузилмалари ташкил этилди.

Ҳа, фермерларга қулай имкониятлар яратиб берилди. **"Фермер хўжаликлари тўғрисида"**ги Қонун бўйича янги ташкил қилинган фермер хўжаликлари 2 йил муддатга ер солиғи тўлашдан озод қилинади. Агар фермер ўз маблағи ҳисобига қўриқ ерларни ўзлаштирса, у ҳолда 5 йил ер солиғи тўламайди.

Шунингдек, давлат эҳтиёжи учун пахта ва буғдой етиштираётган фермер хўжаликларига 3 фоизли имтиёзли кредит бериш йўлга қўйилди.

Бир сўз билан айтганда, ғалла етиштириш маданияти ҳар томонлама ривож топиб бормоқда, республикамизнинг мураккаб иқлим шароитига мослашган янги, серҳосил буғдой навларини яратишга қаратилган селекция ишлари ҳам тобора яхшиланмоқда, етиштирилаётган доннинг сифати ва истеъмол хусусиятлари сезиларли даражада ошмоқда. Шу билан бирга, одамларнинг, биринчи навбатда, деҳқонларнинг ерга, ўз меҳнатининг натижасига бўлган муносабати тубдан ўзгармоқда.

Бугун барчамиз қишлоқда ишлаб чиқариш ва мулкчилик муносабатларини ислоҳ қилиш, деҳқон меҳнатини рағбатлантириш нақадар улкан самара беришини ғаллачилик соҳаси мисолида яққол кўришимиз мумкин.

Айтиш керакки, тадбиркорлик фаолиятини қўллаб-қувватлаш бўйича Президентимизнинг яқинда қабул қилган Қарор ва Фармонлари бу соҳа ривожига, фермерлар фаолияти янада кенг қулоч отишига мустаҳкам пойдевор бўлиб хизмат қилади.

Бу эса, ўз навбатида, хирмонларимиз янада баракали бўлиб, дастурхонимиз янада тўкин, турмушимиз янада фаровон бўлишига замин яратади.

Буни биз яқин ўтган йилларда фақат орзу қилишимиз мумкин эди, холос. Шу маънода, давлатимиз раҳбарининг қуйидаги фикрга тўлиқ қўшиламиз: **"Яратганга минг бор шукрки, ўз донимизга, ўз беминнат нонимизга эга бўлган шу кунларга ҳам етиб келдик".**

Авазбек СОДИҚОВ,
иқтисод фанлари номзоди

Muloqot

ҚАРЗ ШАРТНОМАСИ НИМА?

Бир дўстимга катта миқдорда қарз берган эдим. Кейинчалик қарзни сўраганимда, у "мен сендан ҳеч қандай пул олганим йўқ", деб инкор қилди. Уни судга берганимда, судда қарз шартномаси тузилганми, деб сўрашди. Ахир, у яқин дўстим бўлгани учун ўртамизда ҳеч қандай шартнома тузмаганмиз. Қарз шартномаси нима? Шу ҳақида тўлиқ маълумот берсангиз.

Беҳзод САМИЕВ,
Оқдарё тумани

— Фуқаролик кодексининг 732-моддасида қарз шартномаси ҳақида сўз юритилган бўлиб, унга мувофиқ, асосан бир тараф (қарз берувчи) иккинчи тарафга (қарз олувчига) пул ёки турга хос аломатлари билан белгиланган бошқа ашёларни мулк қилиб беради. Қарз олувчи эса қарз берувчига бир йўла ёки бўлиб-бўлиб, шунча суммадаги пул ёки қарзга олинган ашёларнинг хили, сифати ва миқдорига баравар ашёларни (қарз суммасини) қайтариб бериш мажбуриятларини олади.

Қарз шартномасининг қуйидаги ҳуқуқий белгилари мавжуд:

— биринчидан, бу шартнома реал шартнома ҳисобланиб, бунда тарафлар ўртасида ҳуқуқ ва бурчлар шартнома предмети бўлган пул ёки ашёнинг топширилиши пайтидан эътиборан вужудга келади ва шартнома ҳам шу пайтдан эътиборан тузилган ҳисобланади;

— иккинчидан, қарз бир томонлама шартномалар гуруҳига киради, чунки бу шартнома юзасидан бир тараф — қарз берувчи ҳуқуқлар олса, иккинчи тараф — қарздорда бурчлар бўлади;

— учинчидан, қарз шартномаси фуқаролар ўртасида агар бу қарз суммасининг энг кам ойлик иш ҳақининг ўн бараваридан ортиқ бўлса, оддий ёзма шаклда тузилиши, шартномадаги тарафлардан бири юридик шахс бўлганида эса, қарз суммасидан қатъий назар, ёзма шаклда тузилиши шарт;

— тўртинчидан, қарз шартномаси мулкка нисбатан бўлган эгалик ҳуқуқини ёки мулкни оператив бошқарув ҳуқуқини ўтказишга қаратилган шартномалар ҳисобланади;

— бешинчидан, қарз шартномаси агар қонунда ёки қарз шартномасида бошқача тартиб назарда тутилган бўлмаса, қарз берувчи қарз олувчидан қарз суммасига шартномада белгиланган миқдор ва тартибда фоизлар олиш ҳуқуқига эга бўлади.

ЧИПТА СОТУВЧИ НОҲАҚ

Мен Тошкент-Ангрен йўналиши бўйича қатнаётган автобусга чипта олдим. Чипта нархи 990 сўм экан. Аммо автобекат чипта сотувчиси 1000 сўм олиб, қайтимини бермади. Бунинг сабабини сўраганимда, у қолган пул суғурта бадали учун олинганини айтиб, суғурта қоғозини берди. Айтинг-чи, чипта сотувчининг бундай йўл тутиши тўғрими?

Шаҳноза КАМОЛОВА,
Тошкент вилояти

— Йўқ, чипта сотувчи нотўғри йўл тутган. Чунки **"Истеъмолчилар ҳуқуқларини ҳимоя қилиш тўғрисида"**ги қонуннинг 21-моддасига асосан, истеъмолчи ҳуқуқларини чеклаб қўядиган ва қонун ҳужжатларига зид бўлган талаблари ҳақиқий эмас. Шунингдек, автобекат чипта сотувчиси истеъмолчини қўшимча товарлар сотиб олиш ёки қўшимча хизматлардан фойдаланишга ундашга ҳақли эмас. Бу ҳолатда автобекат чипта сотувчиси йўловчидан ўз сафарини суғурта қилишга розилигини сўраши ва у рози бўлгач, суғурта бадали ундириши лозим. Агар йўловчи норози бўлса, чипта нархини олиб, қайтимини бериши керак.

ФИРИБГАРГА ЖАЗО БОР

Бугунги кунда ёшларларни ўқишга киритаман, деб уларнинг (ёки ота-оналарининг) ишончини суиистеъмол қилаётгани фирибгарлар учраб туради. Баъзан бундай кимсаларнинг алдовига учиб, пулидан айрилиб қолган кишилар ҳам йўқ эмас. Айтингчи, қонунда уларга нисбатан жиноий жавобгарлик белгиланганми?

Гулчеҳра МАТКАРИМОВА,
Янгибозор тумани

— Жиноят кодексининг 168-моддасида фирибгарлик учун жиноий жавобгарлик масаласи қайд этилган. Мазкур моддага кўра, фирибгарлик, яъни алдаш ёки ишончни суиистеъмол қилиш йўли билан ўзганинг мулки ёки ўзганинг мулкига бўлган ҳуқуқини қўлга киритиш

энг кам ойлик иш ҳақининг юз бараваригача миқдорда жарима ёки бир йилгача аҳлоқ тузатиш ишлари ёхуд олти ойгача қамоқ билан жазоланади.

Фирибгарлик:

а) кўп миқдорда;

б) такроран ёки хавфли рецидивист томонидан;

в) бир гуруҳ шахслар томонидан олдиндан тил бириктириб;

г) компьютер техникаси воситаларидан фойдаланиб содир этилган бўлса, энг кам ойлик иш ҳақининг юз бараваридан уч юз бараваригача миқдорида жарима ёки икки йилгача аҳлоқ тузатиш ишлари ёхуд беш йилгача озодликдан маҳрум қилиш билан жазоланади.

Фирибгарлик:

а) жуда кўп миқдорда;

б) ўта хавфли рецидивист томонидан;

в) уюшган гуруҳ томонидан ёки унинг манфаатларини кўзлаб содир этилган бўлса;

энг кам ойлик иш ҳақининг уч юз бараваридан олти юз бараваригача миқдорда жарима ёки уч йилгача аҳлоқ тузатиш ишлари ёхуд беш йилдан ўн йилгача озодликдан маҳрум қилиш билан жазоланади.

Етказилган моддий зарарнинг ўрни қопланган тақдирда озодликдан маҳрум қилиш тариқасидаги жазо қўлланилмайди.

НИКОҲДАН АЖРАЛИШНИ ҚАЙД ЭТИШ

Эр-хотиннинг ўзаро розилиги бўлган тақдирда никоҳдан ажралиш тартиби қонун бўйича қандай тартиблар асосида амалга оширилади. Мазкур вазиятда нималар эътиборга олинади?

А. МИРЗАЕВА,
Навоий шаҳри

— Оила кодексининг 218-моддасида эр-хотиннинг ўзаро розилиги бўлганда никоҳдан ажралишни қайд этиш борасида сўз юритилган. Унга мувофиқ, "эр-хотиннинг ўзаро розилиги бўлганда, никоҳдан ажралишда ариза берувчилар фуқаролик ҳолати далолатномаларини ёзиш органига берган аризаларида ўртада вояга етмаган болалари ва мулкий низолари йўқлигини тасдиқлашлари шарт".

Никоҳдан ажралиш ариза берувчиларнинг яшаш жойидаги фуқаролик ҳолати далолатномаларини ёзиш идорасида ариза берилган кундан бошлаб уч ой муддат ўтгач, қайд этилади.

Шу билан бир қаторда эр ёки хотиндан бирининг аризаси бўйича никоҳдан ажралишни қайд этиш учун фуқаролик ҳолати далолатномаларини ёзиш идорасига қуйидагилар тақдим этилади:

— эр (хотин)нинг муомалага лаёқатсиз ёхуд бедарак йўқолган, деб топилганлиги тўғрисида суднинг қонуний кучга кирган ҳал қилув қарори;

— эр (хотин) уч йилдан кам бўлмаган муддатда озодликдан маҳрум қилинганлиги тўғрисида суднинг қонуний кучга кирган ҳукмидан кўчирма, шунингдек, судланган эр (хотин)нинг ўртадаги болалари ва мол-мулки юзасидан низо йўқлиги тўғрисида тилхат.

Ушбу ҳужжатлар фуқаролик ҳолати далолатномаларини ёзиш идорасига тақдим этилади.

Саволларга ҳуқуқшунос С. НИЁЗОВА жавоб берди

Dakki

МАСЪУЛИЯТ ҲИССИ

уни ҳар ким ҳам туявермайди

Бундан уч йил муқаддам, Учкўприк туманидаги "Бурҳонжон" фермер хўжалиги билан Данғара тумани "Машина-трактор парки" акциядорлик жамияти ўртасида капитал ва жорий таъмирлаш ишларини бажариш юзасидан 1-сонли пудрат шартномаси имзоланди. Шартномага мувофиқ фермер хўжалиги МТПда жами 2.509.592 сўмлик иш бажарди. Натижада МТП биноси кўрганда кўз қувонадиган энг кўркам бинолардан бирига айланди. Аммо жамият раҳбарлари бажарилган ишлар қийматининг 300 минг сўминигина тўлашди, холос. Лекин тўловнинг 2.209.592 сўмлик асосий қисмини амалга ошириш пайсалга солинди. Фермер хўжалиги раҳбарий Й.Нажмиддинованинг акциядорлик жамияти раиси М.Азимов номига йўллаган 5-сонли огоҳномаси ҳам жавобсиз қолди. Бунинг натижасида хўжалик раҳбари иш ҳақларини вақтида бера олмай ўз ишчиларининг олдида мулзам бўлди.

Й.Нажмиддинованинг мурожаатига биноан Фарғона вилояти адлия бошқармаси вилоят хўжалик судига киритган даъво аризасида фермернинг қонуний ҳақини ундириб беришни сўради.

Фуқаролик кодексининг 666-моддаси 1-қисмида "Қурилиш пудрати шартномаси бўйича пудратчи шартномада белгиланган муддатда буюртмачининг топшириғи билан муайян объектни қуриш ёки бошқа қурилиш ишларини бажариш мажбуриятини олади. Буюртмачи эса пудратчига ишни бажариш учун зарур шароит яратиб бериш, ишни қабул қилиш ва келишилган ҳақини тўлаш мажбуриятини олади" деб, **"Хўжалик юритувчи субъектларнинг шартномавий ҳуқуқий базаси тўғрисида"**ги қонуннинг 32-моддасида эса қарздор томон тўлов кечиктирилган ҳар бир кун учун 0,4 фоиз, лекин тўлов маблағининг 50 фоизидан ортиқ бўлмаган устама тўлаши белгиланган.

Бироқ даъвогар ўз вақтида судга мурожаат қилмагани боис суд даъвонинг устама ундириш тўғрисидаги талабини қисман, яъни 50 фоизга қаноатлантиришни лозим топиб, Данғара тумани МТП акциядорлик жамиятидан "Бурҳонжон" фермер хўжалиги фойдасига 2.209.592 сўм асосий қарз, 552.398 сўм устама, жами 2.761.990 сўм ундириш ҳақида ҳал қилув қарори чиқарди.

Қува туманидаги "Гулистон" фермер хўжалиги ўтган 2004 йилнинг 1 январида Қува пахтани қайта ишлаш заводи билан пахта хомашёси ва уруғлик пахта харид қилиш бўйича 117-сонли контрактация шартномасини имзолаган эди. Шартномага кўра фермер белгиланган ҳосилни заводга етказиб берди. Аммо заводдагилар шартнома шартларига беписандлик билан қараб, фермернинг 790.600 сўмлик ҳақини тўлашни асоссиз равишда чўзиб келишди. Ваҳоланки, шартноманинг 4.3-бандида бу мажбурият маҳсулот топширилгандан кейинги 7 кун ичида бажарилиши белгиланганди.

Мазкур ҳолатда ҳам фермер хўжалиги раҳбари Д.Зокиров вилоят адлия бошқармасига мурожаат қилишга мажбур бўлди. Бунга жавобан бошқарма вилоят хўжалик судига Қува пахтани қайта ишлаш заводидан тўланмай қолган 790.600 сўм асосий қарз ҳамда унинг 50 фоизи — 395.300 сўм миқдоридаги устамани фермерга ундириб беришни сўраб даъво аризаси киритди.

Буни қарангки, суд мажлисидан бир ҳафта аввал завод асосий қарзини тўлади. Шунинг учун ҳам суд даъвонинг устама ундириш тўғрисидаги қисминигина қаноатлантирди.

Шу ўринда айрим фикр-мулоҳазаларни билдириб ўтишни лозим топдик. Тилга олинган ҳар иккала иш ҳам бир қарашда оддийдек бўлиб туюлса-да, аслида жиддий ва мураккаб оқибатларни келтириб чиқарган. Данғара тумани МТП ва Қува пахтани қайта ишлаш заводи мансабдорлари зиммаларидаги мажбуриятни ўз вақтида адо қилганларида, иш судгача бориб етмаган, шу билан бирга асосий қарзга қўшимча устама тўланмаган бўларди.

Гапнинг индаллосини айтганда, шартнома шартларини ўз вақтида, тўлиқ бажариш ҳам ваъдага вафо қилиш демакдир.

Тоҳиржон МАМАТОЖИЕВ,
ҳуқуқшунос

Qonun ko`magi

Қарзнинг юки оғир бўлади. У доимо елкадан босиб туради. Бундан-да ёмони, ўз вақтида узилмаган қарз кези келса, кутилмаган можарони келтириб чиқаради. Оғирлик эса бирваракайига икки тараф — қарз олганнинг ҳам, берганнинг ҳам гарданига тушади. Муддатида узилмаган қарз тўловчини мўмай миқдордаги устама ва жарималарга, олувчини эса иқтисодий қийинчиликлар гирдобига етаклайди.

Шу ўринда таъкидлаш жоизки, давлатимиз ҳамиша тадбиркор тараф. Доимо омилкор инсонларга, деҳқон ва фермерларга қайишади. Бугун тадбиркорларига янада кенг ва равон йўллар очилган. Янгидан таркиб топган деҳқон-фермер хўжаликларига эса, айниқса, кўп имтиёзлар берилган. Чунончи, фермерликнинг дастлабки икки йилида улар солиқ тўловларидан батамом озод қилинади.

ҚАРЗ ЮКИ

Давлат буюртмаси бўйича етиштириладиган маҳсулотлар учун эса энг кам фоизли (йилига атиги 3 фоиз) кредит маблағлари билан таъминланади. Ёнилғи, кимёвий воситалар, электр энергияси ҳам бирмунча арзон нархларда етказиб берилади. Хизмат кўрсатишда ҳам улар учун бир қатор имтиёзлар мавжуд.

Буларнинг барчаси давлат идоралари фермерлик субъектлари олдидаги бурч ва мажбуриятларини оғишмай ва бекамукўст адо этаётганлигидан далолат беради. Хўш, бу каби мадад ва ғамхўрликларга тадбиркорлар қандай жавоб бермоқда? Давлатимизнинг ҳиммат ва мададини улар ўз гарданларида аниқ-тиниқ ҳис этишаяптими? Зиммаларидаги бурч ва мажбуриятларга амалий саъй-ҳаракатлар билан жавоб беришаяптими?

Аслини айтганда, юртимизда бугун тадбиркорлик фаолияти тўлиқ ўзини оқламоқда. Буни кўпдан-кўп мисоллар исботлайди. Маълумотлар мамлакатимиз қишлоқ хўжалик маҳсулотларининг асосий қисми фермер хўжаликларида етиштирилаётганини тасдиқлайди. Қишлоқ тадбиркорлари орасида фермерликдан кўзланган устувор мақсад ва вазифалар, унинг мазмун ва моҳиятини дилдан англаган уддабурон, пешқадам ишбилармонлар кўпчиликни ташкил этади. Афсуски, пешқадамлар бор жойда қарздорларга ҳам дуч келасиз.

Урганч туманидаги «Муҳаммад Саид» фермер хўжалигининг таркиб топганига 5 йил тўлди. Бу — унчалик катта фурсат эмас. Лекин "солнома" анча бой. Афсус, ушбу "таржимаи ҳол"да таскин бўлувчи битиклар жуда кам. Хўжалик таркиб топибдики, ишлари юришмайди. Фаолиятининг дастлабки палласиданоқ молиявий нотўкисликлар домига тушган. 2004 йил бошидаёқ биргина солиқ инспекцияси олдидаги қарзи 6,4 миллион сўмга етди. Солиқчилар бундай бўлишини кутишмаганди. Шу боис инспекциядан фермер хўжалигига сўровнома ва талабномалар жўнатилди: қарздорликни бартараф этиш гоҳида қатъий, гоҳида эса ётиғи билан тушунтирилди. Аммо қарз узилмади. Қонун доирасида ҳаракат қилган солиқ инспекцияси эса масалага янада жиддий ёндошди. 2004 йил 10 мартда хўжаликка 6 миллион 388 минг сўм миқдорида жарима солинди. Шундан кейин ҳам ғишт қолипдан кўчмади. Қарз-қарзлигича қолди. Одатда, талаб ноўрин бўлса, унга нисбатан эътироз туғилади. Бироқ фермер хўжалиги солиқ инспекциясининг жаримага оид 198-сонли қарори юзасидан бирон-бир маҳкама, шу жумладан, на солиқ идораси, на судга мурожаат қилди, қарорнинг ноўринлигидан нолимади. Айни пайтда жаримани ҳам тўламади.

Вазирлар Маҳкамасининг 1996 йил 8 ноябрдаги қарори билан тасдиқланган Низомга мувофиқ, солиқ-бюджет тўловлари ва унга тенглаштирилган бошқа қарзлар солиқ идоралари томонидан инкасса топшириғи бериш йўли билан ундириб олинади. Солиқ маҳкамаси ушбу тартибга ҳам тўла риоя қилди. Фермер хўжалигининг банкдаги жорий ҳисобига инкасса топшириқномаси қўйилди. Бироқ фермер хўжалиги ҳисоб рақамида маблағнинг ўзи йўқ эди. Шу боис солиқ идорасининг бу галги ҳаракати ҳам бесамар кетди. Пул унмади. Шундан сўнг фермер хўжалигига юқоридаги Низомнинг 3-бандии асосида боқиманда қарзни 10 кунлик муҳлат ичида узиш бўйича 316-сонли расмий талабнома жўнатилди. Бу ҳаракатдан ҳам наф чиқмади. Гардандаги қарзнинг бирон тийини ҳам тўланмади. Бу пайтга келиб, қарз ҳажми салкам 7 миллион сўмга етганди.

Солиқ идораси энди ҳақини суд орқали ундиришга жазм этди. Яқинда мазкур маҳкаманинг «Муҳаммад Саид» фермер хўжалигидан 3 миллион 877 минг сўмлик боқиманда қарз, 3 миллион 120 минг сўмлик устама-жарима, жами — 6 миллион 997 минг сўмлик тўловни мажбурий равишда ундиришга қаратилган даъво аризаси вилоят хўжалик судида кўриб чиқилди.

Суд мажлисида сўзга чиққан даъвогар вакили И.Ёқубов масалани ўз фойдасига ижобий ҳал қилишни, жавобгар вакили У.Эшмонов ушбу талаби рад этишни, прокуратура идораси вакили Г.Машарипова қарзни жавобгар тарафнинг мол-мулк ҳисобидан қоплашни сўради. Суд эса томонларнинг баёноти ва юқоридаги ҳолатларни қонун тарозусига солди. Пировардида даъво асосли, деб топилди. Жавобгар тараф зиммасига жами 7 миллион сўмлик асосий қарз ҳамда 140 минг сўмлик давлат божини тўлаш мажбурияти юклатилди.

Бу каби хатти-ҳаракатлар Янгибозор туманидаги «Мурод» фермер хўжалиги фаолиятида ҳам кузатилди. Хўжалик вилоят электр тармоқлари корхонасига бўлган 647,9 минг сўмлик қарзни орадан бир йил ўтса-да, тўламаган. Электр энергиясидан эса узлуксиз фойдаланиб келган. Натижада қарз миқдори орта борган. Иш судга етгач эса юқоридаги қарзнинг атиги бир қисминигина тўлай олган. Даъвогар томон ишни кўриш асносида қарзнинг қолган қисмини ундириш ҳамда жавобгарни 109 минг сўмлик устама-жаримага тортишни сўради. Суд орадаги солиштирма далолатномани назарда тутиб, даъвогарнинг миқдори 565 минг сўмга баробар бўлган асосий қарзни ундириш ҳақидаги талабини тўлиқ, 109 минг сўм миқдорида жарима ундиришга оид сўровини эса қисман қаноатлантирди. Дарвоқе, суднинг сўралган жаримани қисман ундиришга доир хулосаси эътиборга молик. Амалдаги ҳуқуқий ва меъёрий ҳужжатлар ҳамда ҳар иккала юридик шахс ўртасида тузилган шартноманинг 2.1 ва 5.3 бандларига мувофиқ "истеъмолчи" тўлов фактурасини олгач 3 банк иш куни мобайнида зиммасидаги қарзини узиши керак. Агар тўлов ушбу муддатда амалга оширилмаса, мижозга электр энергияси етказиб бериш тўхтатилади. Афсуски, шартнома талаби даъвогар томонидан бажарилмади. Бошқача айтганда, истеъмолчига электр энергияси етказиб бериш давом эттирилди. Бундай вазиятларда қарздор тарафни айблаб, уни жаримага рўпара этиш инсофдан эмас ва буни қонун ҳам қўлламайди. Жарима таъминот тўхтатилгач, қарз узилмаган тақдирдагина қўлланилиши мумкин. Бундан чиқди, дебиторлик қарзининг ортишида даъвогар тарафнинг ҳам айби бор. Масалани синчиклаб ўрганган суд жавобгарнинг зиммасига 565,5 минг сўм асосий қарз, 219 минг сўмлик устама жарима ҳамда 20,2 минг сўмлик давлат божини тулаш мажбуриятини юклади.

Шовот туман Давлат солиқ идораси ва "Мавлон" фермер хўжалиги ўртасидаги қарздорликни ҳал этиш жараёнида эса ғайриоддий ҳолат юзага келди. Даъвогар вакили суддан ўзининг қонуний талабини рад этишни сўради. Прокурор ҳам шундай баёнот билан чиқди. Ваҳоланки, судда жавобгар томоннинг вакили иштирок ҳам этмаётганди. Шундай бўлса-да, суд даъвогарнинг кейинги талабини қондирди. Бунинг сабаби оддий. Даъвогарнинг ҳақли талабини тўғри англаган жавобгар ишни судда кўриш олдиндан ҳажми 402 минг сўмга тенг бўлган боқиманда қарзини тўлашга эришди. Шу билан томонлар ўртасидаги низо ҳам барҳам топди. Бинобарин, томонлар ўртасида баҳс-мунозарага ҳожат қолмаган экан, низолашув ва суд муҳокамасига на ҳожат?!

Бировлар молини харид қилиш, тасарруф этиш, ўзгаларнинг хизмати ва таъминотидан фойдаланишда ўта ҳалоллик, сўзга ва ишга собитлик, ваъдага вафо сингари инсоний фазилатлар зарур. Агар аксинча бўлса, мақоламиз қаҳрамонлари каби эл-юрт олдида юзшувут бўлиб қолиш мумкин.

Ўктамбой ОТАЕВ,
ҳуқуқшунос
Абдулла СОБИРОВ,
"Инсон ва қонун" мухбири

(Давоми. Боши биринчи бетда)

Farmon va ijro

ЯРАТУВЧИЛИК ВА БУНЁДКОРЛИККА РАҒБАТ

Юқорида номи зикр этилган Президент Фармони бу борадаги ишларни янги босқичга кўтаришда муҳим қадам бўлди. Унда кичик бизнес субъектларини жадал ривожлантиришни янада рағбатлантириш ҳамда унинг мамлакат иқтисодиётидаги аҳамияти ва улушини тубдан оширишга қаратилган чора-тадбирлар белгилаб берилди.

Жумладан, шу йилнинг 1 июлидан бошлаб микрофирмалар ва кичик корхоналар учун ягона солиқ жорий этилди. Авваллари бу субъектлар бюджетдан ташқари Пенсия жамғармаси, Республика йўл жамғармаси ва Мактаб таълими жамғармалари учун алоҳида-алоҳида мажбурий ажратмалар тўлаган. Табиийки, бу жараёнда ортиқча қоғозбозлик ва оворагарчиликка йўл қўйилган. Эндиликда тадбиркор асосий фаолиятига халақит берувчи бундай ортиқча ташвишлардан батамом қутулди.

Шунингдек, микрофирма ва кичик корхоналар учун бюджет билан ҳисоб-китоблар янада соддалаштирилди. Яъни солиқ идораларига солиқ ва мажбурий тўловлар бўйича тақдим этиладиган тегишли ҳисоб-китоблар ҳар чоракда бир марта, ҳисобот чорагидан кейинги ойнинг 25-кунигача амалга оширилади.

Мазкур корхоналар учун солиқ юки янада енгиллаштирилди.

Ишлаб чиқариш фаолияти билан шуғулланувчи микрофирма ва кичик корхоналар учун маҳсулот (иш, хизматлар) сотишдан тушган тушумга нисбатан бюджет ва бюджетдан ташқари солиқ ва мажбурий тўловлар 15,2 фоизни ташкил этган бўлса, жорий йилнинг 1 июлидан бошлаб мазкур корхоналар учун ягона солиқ тўлови 13 фоизга пасайтирилди.

Акциз солиғи солинадиган маҳсулотлар ишлаб чиқарувчи микрофирмалар ва кичик корхоналар ягона солиқ ҳамда акциз солиғи тўлаган бўлса-да, бу сумма солиқ базасидан камайтирилмас эди. Эндиликда бир объектни икки марта солиққа тортишнинг олдини олиш мақсадида акциз ости акциз солиғи солинадиган маҳсулотлар ишлаб чиқарувчи микрофирмалар ва кичик корхоналар учун ягона солиқни ҳисоблаб чиқаришда акциз солиғи суммаси камайтирилиши белгиланди. Бу мазкур корхоналар учун айланма маблағлар ва ихтиёрида қоладиган даромад ўсиши натижасида юқори сифатли, рақобатбардош товарлар ишлаб чиқаришни кўпайтириш ҳамда уларнинг ассортиментини кенгайтиришни рағбатлантириш имконини беради.

Шунингдек, мазкур фармонга асосан янги ташкил этилаётган микрофирмалар ва кичик корхоналар учун ягона солиқ тўловини тўлаш муддати бир йилга кечиктирилиши, яъни солиқ имтиёзларининг тури бўлган «солиқ таътили» қўлланилади. Ушбу даврда ҳисобланган солиқ суммаси кейинги ҳисобот йилидан бошлаб бир йил муддат давомида тўлаши корхонанинг молиявий барқарорлашувига хизмат қилади. Бундан ташқари, микрофирма ва кичик корхоналарга қонун ҳужжатларига мувофиқ белгиланган солиқ имтиёзлари ягона солиқ тўловини тўлаш чоғида сақлаб қолинди.

Ягона солиқ тўловини тўлайдиган микрофирма ва кичик корхоналар қонун ҳужжатларига мувофиқ ижарага олинган ер майдонлари учун бюджетга ижара ҳақи тўлашдан озод қилинди.

Тадбиркорлик субъектларини солиқ қонунчилиги соҳасида маслаҳат ва ҳуқуқий жиҳатдан қўллаб-қувватлашни таъминлашнинг амалий механизмини таъминлаш мақсадида **«Солиқ маслаҳатчилари тўғрисида»**ги қонун лойиҳаси ишлаб чиқилаётгани тадбиркорлар учун яна бир қулайлик бўлиши шубҳасиз.

Хулоса қилиб айтиш мумкинки, бугунги кунда кичик бизнесни ривожлантиришга қаратилган бундай чора-тадбирлар аҳолини тадбиркорлик фаолияти билан шуғулланиш учун янада рағбатлантиради. Уларнинг ҳақиқий даромадини ошириб, меҳнат бозорининг қулай қисмини шакллантиради. Натижада юқори малакага эга бўлмаган ва етарли даражада тажриба ҳосил қилмаган ишчи кучи ресурсларини ўзига жалб қилади. Бу тизимнинг бозор конъюктураси ўзгаришига тезкор мослаша олиши эса юқори сифатли, рақобатбардош товарлар ишлаб чиқаришни кўпайтиришга хизмат қилади.

Норгул АБДУРАИМОВА,
журналист

Talab, taklif, mulohaza

МАҚСАД ВА МОҲИЯТ

Давлатимиз раҳбарининг **"Тадбиркорлик субъектларининг ҳуқуқий ҳимоя қилиш тизимини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида"**ги Фармони юртимизда фаолият кўрсатаётган тадбиркорларнинг ўз имкониятларини тўлиқ рўёбга чиқариши учун олиб борилаётган кенг кўламли ислоҳотларни янги босқичга олиб чиқди.

Энг муҳими, мазкур фармонда янги институт — ҳакамлик судларини ташкил этилишининг белгиланиши ўта муҳим воқеа бўлди.

Мамлакатимизда бозор муносабатлари шаклланиб бораётган бир пайтда ҳакамлик судини ташкил этишни ҳаётнинг ўзи тақозо этаётган эди. Чунки ҳакамлик суди моҳият-эътибори билан энг аввало, тадбиркорлик фаолиятини ҳуқуқий жиҳатдан ишончли ҳимоя қилади. Низоларни ҳакамлик судида кўриш, тадбиркорликни қўллаб-қувватлашнинг энг таъсирчан усулларидан биридир. Чунки ҳакамлик судларининг иш тамойиллари тадбиркорлик фаолияти табиатига тўлиқ мос келади.

Бундан ташқари ҳакамлик суди тадбиркорлик субъектлари ўртасидаги низони тез, холис ва кам харажат сарфланган ҳолда ҳал этади. Юзага келган бундай муаммоларни тезкорлик билан бартараф этиш, энг асосийси, вақтдан ютиш тадбиркорлар учун айни муддао. Нега деганда, тадбиркор ўз муаммосини ҳал этиш учун ойлаб судга қатнаб юрса, табиийки, унинг асосий фаолиятига путур етади. Бундан тадбиркор каби жамият ҳам зарар кўриши мумкин. Иккинчидан, ҳакамлик суди тадбиркорлар ўртасидаги муаммони холис ҳал этиши икки томон учун ҳам манфаатли бўладики, натижада келгусида улар ўзаро муносабатларни давом эттириши учун ишонч пайдо бўлади. Шунингдек, икки томон ҳам моддий ва маънавий зарар кўришининг олди олинади, томонларнинг фаолиятида унум бўлади. Учинчидан, суд жараёнида ва ундан кейин ҳам тадбиркорларнинг тижорат сирлари ошкор этилмаслиги қонун асосида кафолатланади. Тўртинчидан, томонлар ўртадаги низони кўриб чиқиш учун ҳакамлик судлари рўйхатидан ўзлари истаган ҳакамларни танлаш имкониятига эга бўладилар. Бешинчидан, ҳакамлик судларида муаммони ҳал қилиш тўлов жиҳатидан ҳам арзонга тушади. Олтинчидан, низоли иш ҳакамлик суди томонидан кўрилганда, тадбиркорларга нисбатан ҳеч қандай жазо чораси қўлланилмайди.

Хулоса ўрнида айтадиган бўлсак, ҳакамлик судининг имкониятлари жуда катта. Бу суднинг юртимизда жорий этилиши, ҳеч шубҳасиз, тадбиркорлик фаолиятини янада ривожлантириш, бу борадаги турли хил муаммоларни тез ва осон ҳал этишда ўзининг самарасини беради.

Ҳакамлик судини ташкил этишнинг мақсад ва моҳияти ҳам ана шундан иборат.

Илҳомжон ДОЛИМОВ,
Раҳимжон БЎРИБОЕВ

Ajab savdolar

Мамлакатимизда Солиқ кодексини амалга жорий этилиши иқтисодий ривожланиш учун янада кенгроқ имкониятларни яратиб берди. Дарҳақиқат, солиқ қонунчилигига тўлиқ амал қилиш нафақат иқтисодий такомил учун замин туғдиради, балки томонлар ўртасидаги ўзаро муносабатларда ҳам ҳеч қандай зиддиятга ўрин қолдирмайди.

БОШЛИҚ БЕХАБАР ЭМИШ...

ёхуд банк бошқарувчиси нима учун жаримага тортилди?

Фельетон ўрнида

Бироқ баъзи бир мансабдор шахсларнинг ушбу ҳақиқатни тўғри англаб етмаётганлиги ачинарли ҳолдир. Айниқса, бундай раҳбар ходимлар ўзгаларнинг солиқ тўловлари учун ажратилган ажратмаларини бошқа мақсадларга сарфлаётганини сира оқлаб бўлмайди.

Аҳмад Бобожонов ўттиз ёшга етиб-етмай, «Пахтабанк»нинг Элликқалъа туманининг Бўстон филиалига бош ҳисобчи этиб тайинланди. Албатта, бош ҳисобчи кичкина лавозим эмас, банк тегирмони унинг қўли билан айланади. Таассуфки, Аҳмад ўз зиммасидаги масъулиятга нописандлик билан қаради. Қонун талабларини менсимаслик шунчаликка бориб етдики, у «Хидирниёз ота» фирмаси ҳисоб рақамига туман Давлат солиқ инспекцияси томонидан қўйилган 1.564.499 сўмлик инкасса тўлов топшириқлари ижросини таъминлаш ўрнига, ушбу сумманинг 1.425.900 сўмини фирмага банк ҳисобидан берилган қарз пулини қайтариб олишга йўналтирди. Қизиқ томони, Адлия вазирлиги томонидан 1999 йилнинг 30 январида давлат рўйхатига олинган **«Хўжалик юритувчи субъектларнинг банк ҳисоб варақларидан пул маблағларини ҳисобдан чиқариш тартиби тўғрисида»**ги Йўриқнома талабларига хилоф тарзда бу иш фирма вакилларидан пинҳона равишда амалга оширилди. Шунингдек, банк мутасаддиларининг мансаб масъулиятларини тўлақонли ҳис этмаслиги оқибатида фирма ҳисоб рақамига қўйилиши лозим бўлган 2.793.500 сўмлик инкасса тўлов талабномаси 118 кун кечикиб ижро қилинди ва давлат бюджетига шунга миқдорда зарар етказилди.

Иш фаолияти давомида йўл қўйган жиддий хатоликка қарамасдан, 2004 йилнинг 1 майида Аҳмад Бобожонов мансаб пиллапояларидан яна бир поғона юқорига кўтарилди. Яъни у банк бошқарувчиси вазифасида фаолият юрита бошлади. Аммо лавозим ўзгарди-ю, ишга жавобгарлик ҳисси ўзгармади. Буни «Элтекс» ҳиссадорлик жамияти, «Ҳасан-Ҳусан» фирмаси ва «Умумий овқатланиш» масъулияти чекланган жамиятларининг банкдаги ҳисоб варақларига солиқдан қарздорлик бўйича инкасса топшириқлари қўйилган бўлсада, улар ҳисобига келиб тушган маблағ силлиққина тарзда ўз ҳисобларига ўтказиб юборилганида ҳам кўриш мумкин. Банк бошқарувчиси суд мажлисида гўё ўз қилмишидан пушаймонлик билдириб, аравани қуруқ олиб қочмоқчи бўлди. Унинг таъкидлашича, «Элтекс» ҳиссадорлик жамияти раиси ишлаб чиқариш зарурати билан ўта муҳим бўлган тўловлар инкасса мажбуриятини бажармасдан амалга оширилишини билдириб, корхона ҳисобидан пул маблағларига тегмасликни илтимос қилганмиш.

«Ҳасан-Ҳусан» фирмасига эса солиқ инспекцияси томонидан инкасса талабномаси қўйилганидан унинг хабари йўқ эмиш. «Умумий овқатланиш» масъулияти чекланган жамияти бўйича эса, олдиндан маълум миқдорларда пул ўтказиб келинаётганлиги сабабли бу галги солиқ тўловларига эътибор берганмиш... Ана холос! Гапдонлик ҳам эви билан-да! Мана энди, воқеанинг аниқ тафсилотини гувоҳлардан эшитинг:

Икром Қурбонов банк бош ҳисобчиси:

— «Элтекс» ҳиссадорлик жамияти, «Ҳасан-Ҳусан» фирмаси ва «Умумий овқатланиш» масъулияти чекланган жамиятлари ҳисоб варақларига солиқ қарздорлиги бўйича инкасса топшириқлари қўйилди. Лекин ушбу корхоналар ҳисоб рақамларига келиб тушган пул маблағлари тенг бўлинмасдан, бошқарувчи буйруғи билан тўлиқ уларнинг ўз ҳисобларига ўтказилди.

Жамолиддин Мадраимов, банкнинг инкассалар реестри бўйича етакчи мутахассиси:

— Аҳмад Бобожонов «Ҳасан-Ҳусан» фирмаси ҳисоб варағига солиқ инспекцияси томонидан инкасса қўйилганлигини билрди. Мен айнан мана шу ҳолатдан кейин икки маротаба: дастлаб 1.200.000 сўм ва сўнгра 1.000.000 сўмдан зиёдроқ пул маблағларини банк бошқарувчиси рухсати билан «Ҳасан-Ҳусан» фирмаси ҳисоб-варағига ўтказиб берганман...

Шукуржон Абдуллаева, банк бўлинмасининг ташкилотлар бўйича етакчи мутахассиси:

— Банк бошқарувчиси корхоналар ҳисоб рақамига инкасса талабномалари қўйилганлигини яхши биларди. Лекин у бизга оғзаки топшириқлар берарди ва буни ўзи назорат қилиб турарди. «Ҳасан-Ҳусан» фирмаси ҳисобига солиқ тўловлари устига пул ўтказиб берганлигим учун у бу ишни инкассалар реестри бўйича етакчи мутахассис Жамолиддин Мадраимов орқали амалга оширди.

Хуллас, банк бўлинмасида бўлиб ўтган ғаройиб ҳангомалар мана шулардан иборат. Энди гапнинг индаллосини айтсак, банкнинг собиқ бошқарувчиси Аҳмад Бобожонов суд мажлисида гувоҳлар берган кўрсатмалар, туман Давлат солиқ инспекциясининг текшириш далолатномалари, ҳисоботлар ва бошқа ҳужжатларни четлаб ўтолмади. Шунга биноан, жиноят ишлари бўйича Элликқалъа туман суди «Пахтабанк»нинг Бўстон филиали бошлиғи Аҳмад Бобожоновни мансаб ваколатини суиистеъмол қилганликда ва шу орқали давлатга жуда кўп миқдорда моддий зарар етказганликда айбдор, деб топди. Унга энг кам ойлик иш ҳақининг 400 баравари миқдорида жарима жазоси тайинланди. Қонун кўрсатмаларига, Президентимизнинг **«Банк тизимини ислоҳ қилиш ва янада эркинлаштириш чора-тадбирлари тўғрисида»**ги Фармони ва бошқа меъёрий ҳужжатлар талабига бўйсунишни истамаган, ўз зиммасидаги масъул вазифага совуққонлик назари билан қараб, давр руҳиятини тугал илғаб етмаган ҳар қандай раҳбарнинг ҳам ҳоли шундай кечади...

Анажон РАЗЗОҚОВА,
ҳуқуқшунос
Тожимурод ЭШМУРОДОВ
«Инсон ва қонун» мухбири

Ватанга муҳаббат, ота-онанинг қадрини баланд тутиш, каттага ҳурмат ва кичикка иззат, умуман айтганда, барча инсоний фазилатлар аввало оилада шаклланади. Шу боис ҳам оила муқаддас, унинг шаъни дахлсиз ҳисобланади. Айниқса, халқимиз азал-азалдан оила шаънига ўзининг ғурур-у ори, деб қараган. Унинг поклиги, умрбоқий ва саранжом-саришталигини ҳамиша кўзқорачиғидек асраб-авайлаб келган. Шунинг учун халқимизга хос оила тутими асрлар давомида ўлмас қадриятга айланган.

Jamiyatimiz maqsadi

ОИЛА – КЕЛАЖАК ПОЙДЕВОРИ

Истиқлол йилларида оилага жамиятнинг муҳим бўғини деб қараб, уни ҳар жиҳатдан мустаҳкамлаш, тинч-тотувлигини таъминлаш мақсадида кенг кўламли ишлар амалга оширилганига ҳар биримиз гувоҳмиз.

Биргина Вазирлар Маҳкамасининг 2003 йил 23 августдаги қарорига биноан оила қуриш ниятида бўлган ҳар бир йигит-қизни тиббий кўрикдан ўтказиш, уларнинг соғлиғини ҳар жиҳатдан текшириш, муҳим тавсиялар бериш чора-тадбирлари замирида бир дунё маъно-мазмун мужассам. Аввало соғлом ота-онадан соғлом фарзанд дунёга келади. Оила тинч-тотув, мустаҳкам бўлади. Энг муҳими, келажакка ҳам мустаҳкам пойдевор қўйилади.

Қаранг, биргина тиббий кўрикдан ўтиб, оила қуриш замирида қанча эзгу ва савоб мақсадлар ётибди.

Шу ўринда айтиш кераккки, баъзи ёшлар тиббий кўрикдан ўтиб, оила қуришдек масъулиятли ишга бефарқ муносабатда бўлишаётгани кишини таажжублантиради. Ахир, бундай муносабат ҳаётга енгил қарашдан бошқа нарса эмас.

Янги бунёд этилаётган оиланинг пойдевори мустаҳкам бўлиши нафақат икки ёш, балки жамият учун ҳам муҳим аҳамиятга эга.

Ҳолбуки, тиббий кўрикдан ўтмай оила қуриш кутилмаган кўнгилсизликларни келтириб чиқариши мумкин. Мисол учун баъзи оилаларнинг бузилиши, эр-хотиннинг ажралиши сабабларини суриштирсангиз, дунёга келган ногирон фарзандга бориб тақалади. Яъни ногирон фарзанд туғилгач, оилада эр хотиндан, хотин эрдан айб қидиради. Ва охир-оқибат ўртада низо пайдо бўлади. Аслида эса ўз вақтида ота-оналар катта тўй-томоша билан икки ёшнинг бошини қовуштиришган. Гўёки, шу билан орзу-ҳавас кўришган. Лекин улар ўта муҳим нарсани унутиб қўйишган. Яъни икки ёшни аввало тиббий кўрикдан ўтказиб, соғлиқлари ҳақида аниқ маълумотга эга бўлиб, сўнг уларга оқ фотиҳа беришни хаёлларига келтиришмаган. Бундай эътиборсизлик изсиз кетмай, охир-оқибат ўз таъсирини кўрсатган.

Яқинда ишхонамизга ёшгина келинчак ёрдам сўраб келди. У ҳам худди юқорида баён қилингани каби воқеаларни бошидан ўтказган экан. Турмуш қургач, икки нафар фарзанд кўрибди. Лекин икки фарзанд ҳам ногирон... Буни кўриб, қайнонаси "Ўғлимга муносиб эмассан!" — дея жанжал кўтарган. Кейин эса келин ота-онасининг уйига кетиб қолган. Ҳолбуки, улар икки фарзанд туғилгунга қадар на бирон-бир даволаниш муассасига мурожаат қилишган ва на қонуний никоҳдан ўтишган...

Аслида икки ёш тиббий кўрикдан ўтиб, сўнг оила қуришганда, бугун бошлари эгилиб қолмасди. Бу ўринда фақат уларнинг ўзини ҳам айблаш инсофдан эмас. Нега деганда, оила инсон ҳаётида муҳим ўрин тутаркан, унинг барқарорлиги, тинч-тотув ва аҳиллиги учун ота-она, маҳалла-кўй, умуман айтганда, жамоатчилик масъулдир.

Оила шундай қудратли кучки, у бевосита жамият ҳаётига ўз таъсирни ўтказади. Оиладаги муҳитга қараб, келажакни ҳам бемалол тасаввур этиш мумкин. Шундай экан, бевосита келажакка дахлдор бу масалага ўта масъулият билан ёндашиш, унинг тинч-тотувлиги, саранжом-саришта ва мустаҳкамлигини асраб-авайлаш ҳар биримиз учун ҳам қарз, ҳам фарздир.

Инобат БОБОҚУЛОВА,
Пастдарғом тумани

Қадимги цивилизациянинг ҳаттотлари бугунги нотариатнинг аждодлари бўлади, дейиш мумкин. Бироқ мазкур касбнинг ҳақиқий салафлари юридик ҳужжатни шакллантириш ва муҳрлаш ваколатига эга бўлган алоҳида тоифадаги мансабдор шахслар бўлишган.

Jahon tajribasi

ХОРИЖИЙ МАМЛАКАТЛАРДА НОТАРИАТ

унинг умумий ва хусусий жиҳатлари

Ҳозирги замон нотариатининг тарихи қадимги Римга алоқадор. Рим қонунчилигида асрлар давомида ёзма далил мўътабар манба ҳисобланади. Умуман, нотариус кўҳна касб бўлишига қарамай, унинг бугунги шаклшамойили бундан 200 йил бурун Францияда шаклланган ва бу ерда лотин нотариуси модели яратилган.

Жаҳондаги асосий нотариат тизимлари ҳақида гапирганда, аввало, иккита лотин ва англасаксон нотариат тизими уюшмаси тизими барча қитъалардаги (Австралиядан ташқари) 70 дан ортиқ миллий нотариатларни ўз таркибига бирлаштирган. Улар сирасига ГФР, Франция, Испания, Италия, Австрия, Швейцария, Белгия, Люксембург, Голландия, Лотин Америкаси ва Квебек вилояти (Канада)даги йирик нотариатлар киради.

Лотин нотариати Халқаро уюшмаси 1948 йили Буэнос Айресда ташкил этилган. Уюшма вақти-вақти билан конгресслар ўтказади, ташкилот маъмурий Котибияти Римда жойлашган. Лотин нотариати тизимидаги нотариус: биринчидан, ўз давлатининг мустақил вакили сифатида давлат номидан нотариал ҳаракатларини амалга ошириш ваколатига эга бўлади; иккинчидан, айни пайтда амалга оширилган нотариат ҳаракатларга масъул ҳисобланади. Нотариус фаолияти давлат адлия органлари ва нотариал палаталар томонидан назорат қилинади.

Лотин нотариатининг ҳаётбардошлиги боиси шундаки, бу нотариат ижтимоий-ҳуқуқий шарт-шароитнинг ўзгаришларига мос тарзда ўз фаолияти тартибини ислоҳ қилиб боради.

Нотариатнинг миллий моделларига хос хусусиятларни Франция мисолида кузатиш мумкин. Францияда нотариус давлат томонидан ўрнатилган лавозим бўлиб, юридик актларни гувоҳлантириш ҳуқуқига эга. Бу мамлакатда нотариус катта обрўга эга лавозим ҳисобланади ва лавозимга эга бўлишнинг мураккаб қоидалари мавжуд. Франциядан нотариус бўлиш учун қуйида шартларни бажариш лозим: 1) Франция фуқароси бўлиши; 2) жиноий жазога тортиладиган ҳаракатларда иштирок этмаган, шаън, интизомлилик ва ахлоқ меъёрларига зид иш қилмаган бўлиши; 3) жиноий ёки маъмурий ёхуд тартибга чақириш жазоларига тортиладиган ҳаракатларга қўшилмаган бўлиши; 4) шахсан банкротга юз тутмаган ёки кредиторлар билан ҳисоб-китоб суд аралашувига иштирок этмаган; 5) ҳуқуқ магистри даражасини берадиган ёки нотариал касби билан шуғулланиш изн берадиган Адлия вазирлиги ва Олий таълим вазирлигидан тасдиқланган бошқа мувофиқлик дипломига эга бўлиши шарт.

Булардан ташқари, икки йил давомида, жумладан, ярим йил бошқа мутахассисликлар бўйича (адвокат, тафтишчи-бухгалтер бўлиб) давлат идораларида, компания ва бошқалардаги юридик хизмат соҳаларида малака оширган бўлиши лозим. Хорижий давлатда малака оширилганига алоҳида эътибор билан қаралади. Нотариус касбини бажаришга етарли тажрибаси бўлган, бироқ университет диплом йўқ шахслар учун ҳам нотариус лавозимига эришиш имконияти мавжуд. Бунинг учун тўққиз йил нотариус ёнида ишлаган, жумладан, олти йил биринчи клерк сифатида хизмат қилган бўлиши лозим.

Францияда нотариус ваколати доираси хийла кенг. Кўчмас мулк бўйича шартномаларни ҳуқуқий асослашда нотариуслар етакчи вазифани адо этишади, шартномани асослашда мавжуд кўчмас мулк таркибини мустақил тарзда текширади. Нотариуслар алоҳида апелляция судлари даражасидаги ҳудудий кенгашларга бирлашган, булар ўз навбатида Франция нотариат Олий кенгашини ташкил этади. Давлат, биринчи навбатда, Адлия вазирлиги орқали нотариал фаолиятини ташкил этишга доир муаммоларни ҳал қилишда иштирок этади.

Германияда ҳам нотариус ваколатлари анча кенг, бу ваколатлар ҳуқуқий меъёрлар, аввало, Германия фуқаролик тузукларида ўз ифодасини топган. Нотариуслар: ҳужжатларни, шунингдек, алоҳида шахсларнинг имзо ва ҳужжатдан олинган нусхаларни тасдиқлайди; вакилликнинг ҳаққоний эканини далиллайди; қасамёд қабул қилади; қимматбаҳо нарсаларни ва ҳужжатларни сақлаш, учинчи шахсга етказиб бериш ҳамда бошқа нотариал ҳаракатларни амалга оширади.

Германияда нотариуслар расмий ҳуқуқ корпорациялари ҳисобланувчи нотариал палаталарга уюшади. Алоҳида нотариал палаталар Германия Федерал нотариал палатасига бирлашган. Палаталар қонун асосида тузилиши боис, ўз аъзоларининг қарори билан тарқатилиб юборилмайди. Нотариал палаталар давлат бошқарув тизимининг бир қисми ҳисобланади, зотан, уларга давлат назоратидаги расмий ваколатлар берилган. Давлат назоратини таъминлаш мақсадида палата ҳар йили ўз фаолияти ҳақида адлия идораларига ҳисобот тақдим этади.

И. КОНДРАТЕНКО

Jinoyat va jazo

Шу йилнинг 31 январ куни ярим тунда Бухоро шаҳрининг Қизилқум кўчасида истиқомат қилувчи фуқаро Алишер Юсуповга номаълум шахс томонидан ўқ отар қуролдан оғир тан жароҳати етказилди. Алишер тиббий ёрдам марказига келтирилди. Унга қўйилган ташхис қуйидагича эди: ўқотар қуролдан отилган ўқ қорин бўшлиғини, жигарнинг чап қисми, ошқозон ва меда ости безини жароҳатлаган. Вилоят прокуратураси Алишер Юсуповнинг шаҳар касалхонасидаги ҳолати юзасидан тўпланган материаллар асосида жиноят иши қўзғатди.

ҲАВОЙИ ҒУРУРНИНГ МУДҲИШ ОҚИБАТИ

Суд очерки

Қадим шаҳарда чиройли номланган ресторанлар кўп. Шулардан бири — "Моҳитобон" ресторани. Миршод Сиддиқов дўсти Аъзам Тўраев билан 30 январ оқшомида ўтказиладиган бахт ва висол кечасига таклиф этилганди. Тўй оқшомида, табиийки, куй-қўшиқ янгради, ўйин-кулги авжига чиқди, ичкиликбозлик...

— "Бахт" савдо марказидаги дискобарга борайлик, — деди Аъзам Тўраевга юзланиб Миршод. — Бу ерда шовқин. Гап-гапга қовушмаяпти. Ўша ерда отамлашиб ўтирамиз.

Улар кеч соат тўққизларда тўйхонадан чиқиб, дискобарга йўл олишди. У ерда Миршод кўпдан бери учрашмаган дўсти Анварни кўриб қолди. Учовлон анча вақт улфатчилик қилишди. Кейин янги қурилган "Интурист" ресторани дискобарига бориш нияти туғилди. Бу ерга келганларида бар ходимлари чироқларни ўчириб, иш тугаганини айтишди. Йигитлар бундан хафа бўлишмади, чунки шаҳардаги "Элдорадо" қаҳвахонасининг эшиги кечаю кундуз очиқ эди.

— Қаҳвахонада ўтирганимизда Алишер Юсупов дўстлари Акмал Ғуломов, Темур Ҳамроев, Сухроб Орипов, Рустам Тўраевлар билан кириб келишди. Алишердан мен ҳол-аҳвол сўрадим. У қўпollик билан жавоб берди, — деди дастлабки терговда Миршод Сиддиқов. — Тўғриси, ўзимни тутолмай уни сўкиб юборибман. У орани очиқ қилиш учун мени қаҳвахонадан ташқарига чақирди. Ароқнинг таъсириданми, иккаламиз муштлашиб кетдик. У юзимга икки тарсаки урди. Менда ўч олиш истаги пайдо бўлди.

Ўшанда Миршоднинг миясида Алшерни қўрқитиб қўйиш фикри туғилади. Уйга бориб ўзи яшириб қўйган қуролини олиб келиб, уни шаҳарнинг чеккароғига чиқариб, қилмишига пушаймон қилдирмоқчи бўлади.

— Юр, мард бўлсанг, бошқа жойда уришамиз, — деди Миршод Алишер Юсуповга. — Попугингни пасайтириб қўйиш қўлимдан келади.

Миршод, Алишер ва Аъзам таксига ўтиришиб, Турсуной номли кўчага йўл олишди. Уларни изидан бошқа машинада Алишернинг дўстлари келишарди.

Миршод Турсуной номли кўчада тоғаси Ботир Нековнинг ҳовлисида яшарди.

Машинада Миршод дўстларига бир дақиқага уйга кириб чиқиши кераклигини айтди.

(Давоми тўртинчи бетда)

Ҳаётда одамларни бир-бирига меҳр-мурувватли, тинч-тотув яшашга, аҳил бўлишга ундайдиган фазилатлар жуда кўп. Шулардан бири оқибатдир. Албатта, оқибатни ўйлаган одам ҳалол, садоқатли, меҳр-мурувватли ва энг асосийси, инсофли бўлади. Оқибатсизлик эса ҳеч кутилмаган можароларни келтириб чиқаради.

ОҚИБАТЛИ БЎЛИНГ, ОДАМЛАР!

"МЕН СЕВИБ ҚОЛДИМ..."

Бизга мактуб йўллаган Наманган вилояти, Косонсой туманидаги Тагижар қишлоғида яшовчи Аҳаджон Холбеков шундай ёзади:

"Собиқ турмуш ўртоғим Хадича Юнусова билан бир ёстиққа бош қўйганимизга йигирма олти йил бўлди. Ўртада тўрт нафар фарзандимиз бор. Қуда-андаликмиз. Қишлоқда бировдан кам, бировдан зиёд умргузаронлик қилиб келаётган эдик. Аммо 2002 йилда турмушимизга кўз тегди. Келинг, сизларга тушунарли бўлиши учун рўй берган воқеаларни бир бошдан ҳикоя қилиб бераман.

2002 йилда Косонсой туманининг "Дўстлик" ширкат хўжалигига қарашли 13-бўлимда Саттор Орипов деган киши билан келишиб, деҳқончилик қилдик. Баҳорда 4,5 гектар майдонга экилган пиёз, помидор, ловия ва мошдан олинадиган ҳосилни бўлиб олишга шартлашдик. Уруғлик учун сарф-харажатни биз кўтарадиган бўлдик. Шунингдек, даладаги меҳнат ҳам мен, хотиним, ўғлим Эркин, келиним, кичик ўғилларим Воҳид ва Қобил ҳамда қизим Наргиза зиммасида эди. Ўша йили ҳосилимиз жуда яхши бўлди. Афсуски, "ана энди чўнтагимиз пулга тўлади", деб турган пайтимизда ҳамма ишимиз тескари бўлиб кетди...

Саттор Орипов бизга меҳнатимиз учун бир чақа ҳам бермади. Энг ёмони, хотиним мен ва фарзандларидан юз ўгириб, Саттор Ориповга тегиб олди. У фақатгина қизимиз Наргизани ўзи билан олиб кетди. Мен хотинимни бу йўлдан қайтариш учун кўп уриндим. Бироқ бундан бирон-бир наф чиқмади. Ўртага тушган оқсоқолларнинг насиҳатига хотиним уялмай-нетмай "аввалдан эримга кўнглим йўқ эди. Энди Саттор Ориповни севиб қолдим. Шунинг учун унга тегдим", деб жавоб берди. Йигирма олти йил давомида йиққан-терган барча мол-мулкларимизни машинага юклаб, Саттор Ориповникига ташиб кетди. Бундан ташқари, отамерос қолган 12 сотих ердаги дала шийпонини ҳам рухсатимсиз сотиб юборди. Мен бир қатор идораларга ариза билан мурожаат қилдим. Лекин фойдаси бўлмаяпти. Сизлардан илтимос, менинг ҳақ-ҳуқуқларимни тиклашга ёрдам берсангизлар..."

Энди сўзимиз аввалида нега оқибат ҳақида фикр юритганимизни англаб етгандирсиз. Очиғи, бугун Хадича Юнусованинг қонуний никоҳни бекор қилмай туриб, Саттор Ориповга турмушга чиққани, йигирма олти йиллик биргаликдаги турмуш давомида тўпланган мол-мулкдан Аҳаджон Холбеков ва ўғилларига ҳеч нарса қолдирмагани ёки оиланинг умумий мулки бўлган 12 сотих майдонда жойлашган дала шийпонини сотиб юборгани ҳақида фикр юритиш ниятидан йироқмиз. Бу масала юзасидан мутасадди идоралар ўз сўзини айтишади. Биз эса...

Бошида эри бор, қуда-андалик, уч ўғил, бир қизнинг онаси "севиб" қолиши ва ўзининг 26 йил бирга яшаган эридан воз кечиб, ғарб телесериалларида намойиш этилаётганидек, шартта бошқа бировга турмушга чиқиб кетиши... Тўғриси, бу ҳеч бир қолипга тушмайди. Қани бу ерда ўзбекона уят-андиша, фарзандларга меҳр-мурувват, турмуш ўртоғига оқибат... Қани бу ғайриахлоқий масалага маҳалла ва хотин-қизлар қўмитаси фаоллари, қариндош-уруғ, ёши улуғларнинг муносабати?

Ушбу мактубни ўқиётиб, ҳамкасбларимиздан бири "агар севги дегани элликни қоралаганингда ҳам келаверса, бундай муҳаббатнинг уруғига ўт тушсин", деб юборди...

Биз ҳам унинг фикрига қўшилдик. Зеро, ёлғон муҳаббат деб ўз оиласи ва бола-чақасидан кечишга журъат тополган аёл ёки эркак бошқа бировга бахт беролмаслиги исбот талаб қилмас ҳақиқатдир...

"ОНАМ КЎЧАДА ҚОЛДИ!.."

Сурхондарё вилояти, Термиз шаҳридаги ат-Термизий кўчаси, 24 "а" уйнинг 21 хонадонида яшовчи Баҳром Очилдиев ўзининг таҳририятга йўллаган мактубини айнан мана шундай сўзлар билан бошлайди. Жумладан, у ўз мактубида шундай ёзади:

"Отамиз дунёдан ўтгач, мерос қолган ҳовлидан жанжал аримай қолди. Тўғриси, мен учун бу ҳақда ёзишнинг ўзи оғир. Уят. Лекин онамизни ўйлаб шу ишга қўл ураяпман...

Ўзбекона урф-одатга кўра, отамерос ҳовли кўп ҳолларда кенжа фарзандга тобин бўлади. Лекин отамиз дунёдан ўтгач, унга тегишли бўлган ҳовли-жойни акамиз Баҳодир Очилдиев ва унинг турмуш ўртоғи Гулчеҳра Панжиева эгаллаб олишди. Етти ўғилни вояга етказиб, уйли-жойли қилган саксон ёшли онамизни кўчага ҳайдаб чиқаришди. Бугун онамиз бир кун у, бир кун бу ўғлиникида яшаб келаяпти. Кенжа укамиз Фахриддин ҳам тўрт фарзанди билан бир хоналик квартирада турибди. Аслида отамерос ҳовли менинг номимга расмийлаштирилган эди. Буни на акам, на янгам тан олди. Улар қандайдир йўллар билан менинг розилигимсиз ҳовлини ўзларининг номига ўтказиб олишди.

Гапнинг қисқаси, саксонга кирган онамиз ўзлари тиклаган уйга киролмай овора-ю сарсон бўлиб юрибдилар. Сизлардан илтимос, ёрдам берсангизлар..."

Яна юқоридаги гап. Биз бу муаммоли масаланинг ҳуқуқий жиҳатларини кўриб чиқиб, адолатли ҳал қилишни мутасадди идоралар ихтиёрига қолдириб, ўзимизнинг айрим фикр-мулоҳазаларимизни айтиб ўтишни лозим топдик.

Mulohaza uchun mavzu

Сўзимиз аввалида айтиб қўйяйлик, биз бу масалада ака-укалардан Баҳодир ёки Баҳром ҳақ, деган мутлақ ҳукм чиқариш ниятида эмасмиз. Қолаверса, ҳукм чиқариш бизнинг ваколатимизга кирмайди. Бизни ўйлантираётган масала саксонга кирган нуроний онахонни сарсон-саргардон бўлишига сабаб бўлган оқибатсизлик. Нега бундай бўлди? Нега бир пайтлар бир қориндан талашиб тушган, бир кўрпада тепишиб катта бўлган, бир ҳовлига сиққан етти ўғил бир-бири билан ёвлашиб қолди? Бу иллатнинг илдизи қаерда? Нега яна атрофдагилар, қўни-қўшни, маҳалла-куй, қариндош-уруғ томошабинга айланиб қолди? Наҳотки, қариндош-уруғ орасида етти ака-укани бир жойга тўплаб, панд-насиҳат берадиган бирор кайвони одам топилмаса?..

Азиз муштарий, сиз-чи? Ён атрофингиздагиларга, ота-онангиз, ака-укангиз, опа-сингил-у қариндош уруғингиз, таниш-билишу ёр-биродарларингизга оқибатлимисиз? Уларнинг оғир кунида ҳамдард, яхши кунида ҳамсуҳбат бўлаяпсизми? Арзимаган бир таъма ёки манфаат йўлида бирор-бир яқинингизнинг кўнглини қолдириб қўймадингизми? Агар шундай бўлса, тезда уларни топиб кечирим сўранг, кўнглини кўтаринг, бир сўз билан айтганда, оқибат кўрсатинг. Ана шунда ўзингизнинг ҳам кўнглингиз кўтарилади. Ўзингиз ҳам ўзгалардан оқибат кўрасиз.

Ушбу мақолани ёзишдан мақсад битта — у ҳам бўлса, бир-биримизга меҳр-оқибатли бўлишга чорлашдир.

Ислом ҲАМРО,
"Инсон ва қонун" мухбири

Dunyoning ishlari

РОСТ ВА ЁЛҒОН

ёхуд ёлғон кўрсатма бераётган жиноятчини аниқловчи "машина" хусусида

Инсоният қадим-қадимдан жиноятчиликнинг ҳар қандай кўринишига қарши курашиб келади. Бироқ замон ўзгарган сайин жиноятчиликнинг турлари ҳам ўзгариб бормоқда. Адолатли ва жиноятчиликка қарши курашувчи инсонлар жиноятчиликнинг олдини олишга қанчалик уринишмасин, жиноятчиликка мойил кимсалар ҳам ўз кирдикорларини хаспўшлашга шунчалик ҳаракат қилишади. Яъни бирор-бир турдаги жиноятни олдини олиш ёки уни содир этган қонунбузарни аниқлашнинг йўллари топилди, дейлик. Шунинг баробарида жиноятга мойил кимсалар ҳам ўз жиноий қилмишларини яширишнинг янги ва янги йўлларини ўйлаб топишади.

Хўш, ростни ёлғондан, бегуноҳни гуноҳкордан ажратиб олишнинг қандай илмий йўллари бор?! Бу борада ҳам турли соҳа олимлари азалдан изланишлар олиб боришадики, қуйида ана шу ҳақда ҳикоя қиламиз.

Буни қарангки, бу масала билан ўз даврида тиб илмининг султони, шарқда Абу Али Ибн Сино, ғарбда Авецино номи билан машҳур бўлган буюк юртдошимиз ҳам шуғулланган экан. Қолаверса, Ибн Синонинг рост ва ёлғонни ажратиш ҳақидаги илмий изланишлари ва илгари сурган ғоялари ҳали ҳам ўз аҳамиятини йўқотмаган. Улуғ бобокалонимиз инсоннинг жиноятчи ёки жиноятчи эмаслигини аниқлаш ҳақида бир неча усулларни таклиф этганки, дунёнинг турли мамлакатларида ҳамон бу усуллардан фойдаланиб келишади. Ибн Сино томонидан таклиф этилган энг оммалашган ва оддий усул, бу сўроқ жараёнида гумон қилинувчининг томир уришини эшитиб туриб, унинг айбдор ёки айбдор эмаслигин аниқлашдир. Чунки жиноятчиликнинг ҳадисини олган кимсалар билан савол-жавоб мобайнида уларнинг юзларида ҳеч қандай ўзгариш сезилмаслиги мумкин. Лекин кескин ва илмоқли саволлар берилган лаҳзада уларнинг қон босимида ўзгариш бўлиши кузатилади. Бу — исботланган ҳақиқат.

Қадимда ёлғон ва ростни ажратиш учун буюк бобокалонимиз таклиф этган усуллардан ҳам ғаройиброқ йўллардан фойдаланишган. Масалан, ғарбий Африкада бирор-бир жиноятни содир этганликда айбланаётган кимсанинг қўлига қуш тухумини тутқазиб қўйишган. Маълумки, қуш тухумининг қобиғи жуда нозик бўлади. Салгина кескин ҳаракат туфайли у синиб кетиши мумкин. Шунинг учун ҳам сўроқ пайтида айбланувчилар бу тухумни бир-бирларига узатиб туришган. Тухум қай бир айбланувчининг қўлида пайтида синиб кетса, ана ўша одам жиноятчи, деб топилган. Бунинг сабаби жуда оддий. Бирор-бир жиноят содир этиб, айбини бўйнига олмай турган одамга унинг жиноятини тасдиқловчи савол берсангиз, у ғайриихтиёрий равишда қўлини мушт қилиб тугади. Тиббиёт тили билан айтганда, инсоннинг асаб тизимига кескин таъсир қилувчи савол ғайритабиий равишда унинг мускулларини таранглашувига олиб келади. Натижа эса маълум...

Қадимга Хитойда эса жиноятчини аниқлашнинг бундан ҳам ғаройиброқ йўлидан фойдаланишган. Масалан, айбдор кимсанинг оғзи қуруқ гуруч доналари билан тўлдирилган. Шундан сўнг унга нисбатан айблов ўқиб эшиттирилган. Гумондорга айблов ўқиб эшиттирилгач, унинг оғзидаги гуруч доналари махсус идишга солиб текшириб кўрилган. Агар гуруч доналари намланиб қолган бўлса, гумон қилинувчи айбсиз, деб топилган. Аксинча, гуруч доналари унинг оғзидан қуруқ ҳолда қайтиб чиқса, айбланувчи жазога тортилган. Рост ва ёлғонни аниқлашнинг ушбу ибтидоий усулини тиббиётчилар қуйидагича изоҳлайди:

Маълумки, ҳар қандай соғлом инсоннинг сўлак безлари узлуксиз равишда ишлаб туради. Агар сиз ўз ҳолингизча оғзингизга қуруқ гуруч доналарини солсангиз, бир неча дақиқада намланиб қолиши тайин. Лекин киши қаттиқ ҳаяжонлаган пайтда унинг оғиз бўшлиғи қуруқлашиб қолади. Яъни сўлак безлари фаолияти тўхтайди. Натижада кишининг оғзидаги гуруч доналари намланмайди. Демак, бу текшириш усулида айбдор бўлмаган одам ўзини бемалол тутади ва унинг сўлак безлари ишлаб туради. Айбдор эса ўзи истмаган ҳолда жинояти фош бўлишидан қўрқади. Демак, ҳаяжонланади. Ана шу ҳаяжонланиш унинг оғиз бўшлиғини қуруқлашишига, гуручларнинг намланмаслигига ва жиноятни фош бўлишига олиб келади.

Яна шуни айтиш керакки, қадимда айбдорни аниқлашнинг бундан ҳам ғаройиб усуллари ҳам қўлланилган. Масалан, бирор-бир жиноятни содир этганликда айбланаётган кишининг қўлига қиздирилган темир босишган. Агар белгиланган вақтда гумон қилинаётган кимсанинг қўлидаги қиздирилган темирдан қолган яралар битиб кетса, у айбсиз деб топилган. Аксинча вазиятда эса у жазога тортилган.

Жиноятчилик тарихида айбдорни ёлғон ёки рост сўзлаётганини аниқлашнинг энг ибтидоий усули сифатида яна қуйидаги усул қўлланилгани қайд этилган:

Бир ёки бир неча гумон қилинувчи кимсалар бир хонага олиб кирилади. Уларга қўшни қоронғу хонада илоҳий бир ҳайвон борлиги уқтирилади. Сўнг улар навбатма-навбат кириб ана шу ҳайвоннинг думини силаши, агар кимда-ким жиноят содир этмаган бўлса, унинг қўли тоза бўлиши, кимки жиноятга алоқадор бўлса, унинг қўли қорайиб қолиши таъкидланади. Албатта, бу вазиятда жиноят содир этган киши руҳан талвасага тушади ва имкон қадар қоронғу уйдаги ҳайвонга яқинлашмасликка ҳаракат қилади. Шу тариқа жиноятчи ўзини фош этади.

Албатта, бугун, ХХ1 асрда жиноятчиларга нисбатан юқоридаги усулларни қўллаш мумкин эмас. Чунки бугунги жиноятчи қадимги жиноятчиларга нисбатан минг карра устамонроқ. Шу боис ҳам уни "қўли қорайиб қолиши" билан қўрқитиб бўлмайди. Лекин тан олиб айтиш керак, бугун ҳам жиноят содир этилмоқда. Уни фош этишнинг янги-янги усуллари ўйлаб топилмоқда. Шу билан бирга ҳамон бегуноҳ одамларнинг айбсиз айбдорга айланиб қолиш ҳоллари ҳам кузатилмоқда.

Хўш, бундай ноқонуний жазога тортилишнинг олдини олишни имкони борми?

Бу саволга дунё олимлари бир овоздан «ҳа», деб жавоб беришади. Хўш, шундай экан, бу борада қандай ишлар олиб борилмоқда?

Бобокалонимиз Абу Али Ибн Сино таклиф этган усулни XIX асрнинг охирига келиб Италия фуқароси Чезаре Ломброза қонуний йўлга қўйди. У инсон қон босимини ўлчовчи тиббий восита орқали айбланувчининг сўроқ жараёнидаги ҳолатини кузатади. Натижа ёмон бўлмади. Шунингдек, италиялик олим сўроқ қилинувчининг нафас олиши орқали ҳам унинг жиноятга қўл урган ёки урмаганини аниқлаш ғоясини ўртага ташлади. Ломброза томонидан ихтиро қилинган техник восита бир пайтнинг ўзида гумонланувчининг қон босими, нафас олиш тартиби ва унинг терисида рўй берадиган кутилмаган ўзгаришларни қайд этиб бориш имкониятига эга эди. Бундай усул орқали жиноятчини аниқлаш мумкинлигини илк марта ХХ асрнинг бошларида АҚШнинг Колифорния штати полиция департаменти тан олди ва қонунан йўлга қўйди. Шундан сўнг дунёнинг турли мамлакатларида "ёлғонни фош этувчи машина" ("Детектор лжи")дан фойдаланиш оммавий тус олди. Ҳатто АҚШда бу жуда катта бизнесга айланиб кетди. Фақатгина собиқ шўролар мамлакати бу илмий йўлни рад қилди ва жиноятчиликни фош қилишда бундай илмий-техник воситалардан фойдаланишни таъқиқлаб қўйди. 1993 йилга келибгина Россия бош прокуратураси ва адлия вазирлиги ўз ходимларига айрим ҳолатларда ушбу илмий-техник воситалардан фойдаланишга расман рухсат берди.

Албатта, италиялик олим Черезе Ломброза томонидан яратилган "ёлғонни фош этувчи машина"нинг иш "фаолият"и йиллар давомида ўзгариб, мукаммаллашиб борди. Лекин ҳамон жиноятчиликни фош этувчи ушбу воситага нисбатан турли қарашлар мавжуд. Чунки бундан бир неча йил муқаддам бу "машина" 100 дан 74,6 ҳолатда аниқ "кўрсатма" беради, деб ҳисоблашарди. Лекин кейинги йилларда ўтказилган такрор-такрор текширувлар юқоридаги рақам тўғри эмаслигини кўрсатди. Чунки бу соҳа билан шуғулланаётган дунё олимлари ушбу "машина" 100 дан фақатгина 53,3 ҳолатдагина "рост гапириши" мумкинлигини исботлаб беришди. Шундай экан, "ёлғонни фош этувчи машина"нинг ўзи ҳам айрим пайтларда нотўғри "кўргазма" бериб қўйиши мумкин. Демак, бу "машина"га ҳам юз фоиз ишонч йўқ.

Айни кунларда дунёнинг яна бир гуруҳ олимлари гумон қилинаётган кимсанинг овозини эшитиб унинг жиноятчи ёки жиноятчи эмаслигини аниқловчи воситанинг афзалликлари ҳақида гапирмоқдалар. Инсон "овозининг компьютер таҳлили", деб юритилувчи ушбу восита ҳам сўроқ жараёнида ишлатилади. Бу усулда айбланувчи терговчига қараб эмас, балки олдида турган микрафонга қараб жавоб беради. Микрафон уланган компьютер эса унинг овозини таҳлил қилиб боради. Айнан жиноятга оид саволлар берилган пайтда жиноятчининг овозидаги озгина ўзгаришни ҳам аниқ қайд этади. Олимларнинг фикрича, бу усул орқали 100 дан 98 ҳолатда аниқ хулосага келиш мумкин...

Биз нима ҳам дердик. Шарқона айтганда, аввало ҳар кимнинг ўзига инсоф берсин...

Интернет материаллари асосида И. ҲАМРОЕВ тайёрлади

Mitti maslahat

ХОДИМ ТАШАББУСИ БИЛАН ИШДАН ОЗОД ҚИЛИШ ТАРТИБИ

Меҳнат шартномасини бекор қилиш ходимнинг ёзган аризасига биноан амалга оширилади. Уни қандай амалга ошириш Меҳнат кодексининг 99-моддасида белгилаб қўйилган. Ходимнинг меҳнат шартномасини бекор қилиш ҳақидаги аризаси иш берувчи қистови натижасида ёзгани тўғрисидаги важлар суд томонидан синчковлик билан текширилмоғи лозим. Чунки меҳнат шартномаси ходимнинг ташаббусига кўра, икки ҳафталик огоҳлантириш муддати тугагунга қадар ҳам иш берувчи билан ходимнинг келишувига кўра бекор қилиниши мумкин. Қонунда белгиланган ёки тарафлар келишувига кўра огоҳлантириш муддати ўтмасдан ходимнинг розилигисиз меҳнат муносабатларини бекор қилиш ушбу меҳнат шартномасини тугатишни ғайриқонуний деб топиш ва ходимнинг аввалги ишига тиклаш ҳақидаги талабини қаноатлантиришга асос бўлади. Ўз навбатида ходимнинг огоҳлантириш муддати ўтмасдан ўзбошимчалик билан ишни ташлаши ҳам у томонидан меҳнат мажбуриятларини бузиш ҳисобланади.

Ариза бериш санаси уни иш берувчига (корхона бошлиғи, унинг муовини, қабулхона котиби, кадрлар бўлими, девонхона ва ҳоказолар) топширган кун ҳисобланиб, огоҳлантириш муддати кейинги кундан бошланади. Огоҳлантириш муддатига барча календар кунлари киради. Огоҳлантириш муддатининг тугаши дам олиш ёки байрам (иш куни бўлмаган) кунига тўғри келса, охирги иш куни ва шартноманинг бекор бўлиш куни бўлиб, дам олиш ёки байрамдан сўнгги биринчи кун ҳисобланади.

Қонунда белгиланган ёки тарафлар келишувига кўра қисқартирилган огоҳлантириш муддати тугагач, ходим ишни тугатишга ҳақлидир. Иш берувчи эса ходимга меҳнат дафтарчаси ва меҳнат шартномаси бекор қилингани ҳақидаги буйруқдан нусха бериб, у билан ҳисоб-китоб қилишга мажбур. Иш берувчи томонидан ходимнинг ташаббусига кўра меҳнат шартномасининг бекор қилиниши, шунингдек, бошланган ишни тугатмагани, қарзи йўқлиги, варақасининг имзоланмагани, ходимнинг моддий қийматларини топширмагани муносабати билан ҳам кечиктиришга йўл қўйилмайди.

Қонунда белгиланган ёки ходим ва иш берувчи келишувига кўра қисқартирилган огоҳлантириш муддати давомида меҳнат шартномасини тугатилгани ҳақида буйруқ чиқарилган бўлишидан қатъий назар, аризани қайтариб олишга ҳақлидир. Ходимнинг ўрнига бошқа ишчи таклиф этилгани аризани қайтариб олишни рад этишга асос бўла олмайди. Чунки иш берувчи фақат аввалги ходим билан ўртасидаги меҳнат шартномасини бекор қилганидан кейингина бу иш (лавозим)га бошқа ходимни таклиф қилишга ҳақли.

Огоҳлантириш муддати ўтган бўлса-да, меҳнат шартномаси бекор қилинган ва меҳнат муносабатлари давом этаётган бўлса, ходимнинг меҳнат шартномасини бекор қилиш ҳақидаги аризаси ўз кучини йўқотади ва бу аризага кўра меҳнат шартномасини бекор қилишга йўл қўйилмайди.

Агар ходимнинг ташаббуси билан меҳнат шартномасини бекор қилиш ҳақидаги аризада у томонидан ишни давом эттиришнинг имконияти йўқлиги огҳлантирилган (ўқув юртига қабул қилинганлиги, пенсияга чиққанлиги, сайланиб қўйилган лавозимга сайланиши ва ҳоказолар) бўлса, иш берувчи меҳнат шартномасини ходим илтимос қилган муддатда бекор қилиши керак.

Рустам ФОЗИЛОВ

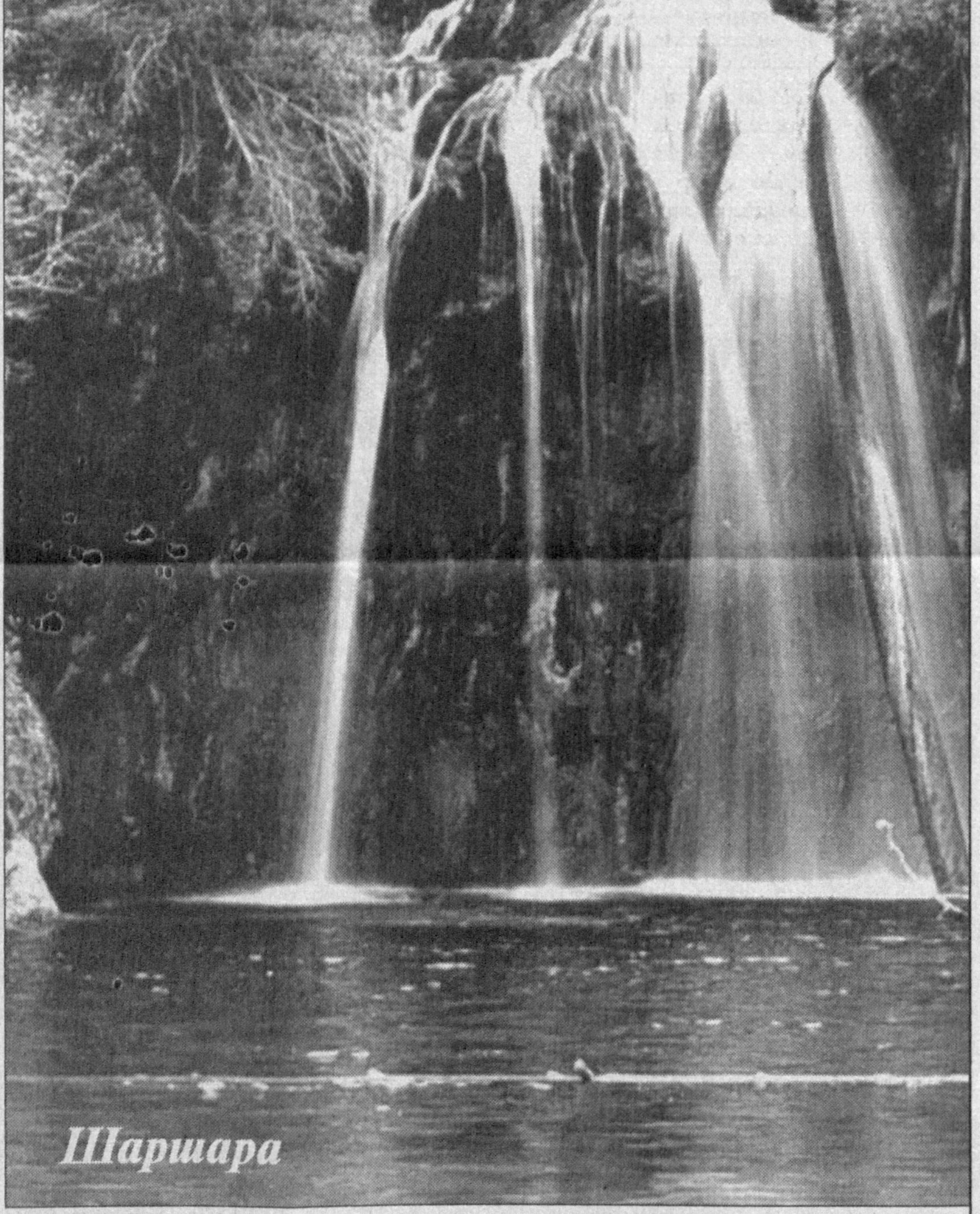

Шаршара

Суд очерки

ҲАВОЙИ ҒУРУРНИНГ МУДҲИШ ОҚИБАТИ

(Давоми. Боши учинчи бетда)

Миршод тоғасининг уйидагилар қаттиқ ухлаб ётганидан фойдаланиб, чўнтагидаги калит билан эшикни очди. Ҳовлига ўтиб, ҳаммомнинг иситиш мосламаси тагига бекитган қуролни олди-ю, шоша-пиша ташқарига чиқди.

* * *

— Сен менга икки тарсаки туширдинг. Болаларнинг олдида мени изза қилиб қўйганингни биласанми?! — Алишерга юзланди Миршод. — Йигит кишини ўсал қилиш ўлимдан оғир. Хато қилганингни тан олсанг...

— Мендан нима истайсан? Яна тарсаки егинг келаяптими? Эй бола, кўзингга қара, абжағингни чиқараман, — деди Алишер ҳам шаштидан тушмай.

— Мана буни кўраяпсанми, — қуролни кўрсатди Алишерга Миршод. — Ҳозир тепкини боссам, додингни худога айтасан.

— Ие, ҳали қуролли бўлиб қолдингми? Ўйинчоқ-ку, бу, — деди беписандлик билан Алишер. — Қўлингдан ҳеч вақо келмайди.

Орадан беш дақиқача ўтар-ўтмай Миршод билан Алишер турган жойдан қарсиллаган ўқ овози эшитилди.

Акмал Ғуломов ва Рустам Тўраев воқеа жойига югуриб бораётганларида Миршод осмонга қарата яна икки марта ўқ узди.

Ерда инграб ётган Алишерни Акмал билан Рустам кўтариб машинага ўтқазишди ва зудлик билан шошилинч тиббий ёрдам марказига келтиришди. 31 январ тонгда шифокорлар Алишернинг яшаб қолишига умид борлигини айтишди.

* * *

— Нима иш қилиб қўйдинг, Миршод, — деди Аъзам. — Ўлиб қолса, нима қиласан? Қуролни қаердан олдинг?! Дўппослаб аламингни олсанг бўларди-ку.

— Бўлар иш бўлди. Ҳаммаси учун жавоб беришга тўғри келади, — деди титроқ овозда Миршод. — Барибир қамаламан.

Миршод уйига қайтиб келиб паспортини ва 50.000 сўм пул олиб чиқди. Улар яна таксига ўтиришиб, Аъзам яшайдиган уйга келишди.

— Сен билан кейин ҳисоб-китоб қиламан, — деди Аъзам такси ҳайдовчисига жавоб бераркан.

Миршоднинг кўзларида ёш ҳалқаланди. "Энди нима бўлади", дегандай Аъзамга тикилди.

— Жон дўстим, сенинг Навоий шаҳрида қариндошларинг, танишларинг бор. Такси кира қилиб, ўша ёққа кетайлик. Эрталаб бизни қидиришга тушиб қолишади, — деди Миршод

Аъзам рози бўлди. Бу билан у содир этилган ўта оғир жиноятни яширди. Аъзам уйга кириб турмуш ўртоғидан пул олиб, иссиқроқ кийиниб чиққунча Миршод курткаси ён чўнтагидаги қуролни олиб, селофанга ўради ва гаражлар турган майдончадаги ахлатхонага ташлаб юборди. Буни дўстига ҳам маълум қилди.

Улар такси кира қилиб, эрталаб Навоийга етиб келишди. Аъзамни қариндошлари очилиб-сочилиб кутиб олишди. Аъзам бокс мусобақаларида қатнашиб, Навоийдан Азиз деган дўст орттирганди. Улар Азизнинг уйи қўнғироғини босишди. Азиз Тошкентга мусобақага кетган экан. Аъзам Бухорога қўнғироқ қилиб, уларни милиция қидираётганидан хабар топди. Шу куниёқ Аъзамнинг ота-онаси келиб, уни Бухорога олиб кетишди. Миршод эса жазодан қочиб, Самарқандга йўл олди. Бироқ...

Айбини тан олиш ўз-ўзини фош қилиш эмас, балки диёнатга юз буриш, аслида. Буни англаган, Миршод 3 феврал куни қилмишига иқрор бўлди.

* * *

Жиноят ишлари бўйича Бухоро шаҳар суди 2005 йил 24 май куни мазкур жиноий ишини кўриб чиқиб, Миршод Сиддиқовга озодликдан маҳрум қилиш жазосини тайинланди. Аъзам Тўраев ҳам қилмишига яраша жазо олди.

Хўш, судланувчи Миршод Сиддиқов 1930 йили ишлаб чиқарилган 4401-рақамли, 7,62 калибрли қуролни қачон ва қай тарзда қўлга киритган экан, деган савол туғилиши табиий. 1981 йилда туғилган М.Сиддиқов қуролни ноқонуний равишда сақлаб юрган. У қуролни ва икки дона патронни бировдан сотиб олган эмас. Суд тергови чоғида аён бўлишича, бундан 5-6 йил муқаддам улар Бухоро шаҳридаги Леви Бобохонов номли кўчадан сотиб олишган уйни тозалаш, таъмирлаш чоғида иккинчи қаватда жойлашган китоб жавони орасидан қурол чиққан. Миршод қуролни бекитган, бу ҳақда ҳеч кимга лом-мим демаган. Жиноят содир этилгунига қадар у шу уйда рўйхатда турган. Тоғасининг уйига келганда қуролни ҳам олиб келиб, яшириб қўйган.

Jinoyat va jazo

Оиладагилар, қариндош-уруғ, маҳалладошларининг эътиборидан, назоратидан четга қолган Миршод кўнгил майлига қараб иш тутгани ана шундай хунук оқибат билан якун топди. Ажабланарли томони шундаки, Жалол Икромий номидаги маҳалла фуқаролар йиғини раиси Т. Ҳасанов Миршод Сиддиқовга берган тавсифномасида уни кўкларга кўтариб мақтайди.

Бундай сохта мақтовдан кимга фойда-ю, кимга зиён?!.

Дунёда ҳар қандай ғам-алам ҳам эскиради, унутилади. Вақт ҳар қандай жароҳатларга шифо бахш этади. Инсон боласи эса орзу-умид билан тирик. Ҳавойи ғурур билан яшаган, ўзини меҳнат орқали эмас, балки бир зумлик "қаҳрамонлик" орқали кўрсатишга чоғланиш, тузатиб бўлмас хатоликка сабаб бўладики, ундан кейин қилинган минг бора пушаймонларнинг нафи йўқ.

Мавлуда БОЗОРОВА,
Жиноят ишлари бўйича Бухоро шаҳар суди судьяси
Валижон ЮСУПОВ,
"Инсон ва қонун" мухбири

ИНСОН ва ҚОНУН

МУАССИС: ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ АДЛИЯ ВАЗИРЛИГИ

1996 йилнинг январидан нашр этилади

2003 йил 29 декабрда Ўзбекистон Матбуот ва Ахборот агентлигида 078-рақам билан рўйхатга олинган

Бош муҳаррир: Шодикул ҲАМРОЕВ

ТАҲРИР ҲАЙЪАТИ:
Бўритош МУСТАФОЕВ, Ихтиёр АБДУЛЛАЕВ, Пўлат САМАТОВ, Мавжуда РАЖАБОВА, Хуршид СОДИҚОВ, Сайфиддин РАҲИМОВ, Маҳмуд САТТОРОВ, Ислом ҲАМРО, Холли НОРБОЙ, Нормейли НОРПЎЛАТОВ

Таҳририятга юборилган қўлёзмалар эгаларига қайтарилмайди ва уларга ёзма жавоб берилмайди. Муаллифлар фикри таҳририят нуқтаи назаридан фарқ қилиши мумкин.

Факт ва далиллар тўғрилиги учун масъулият муаллифлар зиммасидадир.

Навбатчи: Бобомурод РАЙИМОВ

Саҳифаловчи-дизайнер: Жаъфар ЖАББОРОВ

Индекс: 646882

«ИНСОН ВА ҚОНУН» газетаси таҳририяти компьютер базасида терилди ва саҳифаланди. А-2 бичимда, 2 босма табоқ ҳажмда, офсет усулида «Шарқ» нашриёт-матбаа акциядорлик компанияси босмахонасида босилди. Корхона манзили: Тошкент шаҳри, Буюк Турон кўчаси 41-уй. Буюртма Г-315. Тиражи — 6501. Босишга топшириш вақти — 21.00 Топширилди — 22.30

МАНЗИЛИМИЗ: 700047, Тошкент ш. Сайилгоҳ кўчаси-5. Тел: 133-70-65, 133-84-50

2 3 4 5 6